Supplementum

LVCANI

Authore

THO: MAY

Anglo.

Secunda Editio

Lugd: Batavoru. Aº. cIↃ IↃc xLVI.

TH. R.
M467S

482307

SUPPLEMENTUM

LVCANI

LIBRI VII.

Authore

THOMA MAIO

ANGLO.

Venturi meteque legent. Luc.

Secunda Æditio.

LONDINI,
Typis *M. Fleſher*, ſumptibus *D. Frere*,
& proſtant in vico vulgò vocato
Little Britain. 1646.

FLeverat Annæi fatum miserabile Vatis
Calliope, roseas dilaniata genas;
Sic festinato nimium de stamine questa;
Debuit hoc tetricis non licuisse Deis.
Debuit ah saltem dulces absolvere cantus,
Nec medio in cursu tanta Camœna mori.
Impatiens tandem, rupto telluris hiatu,
Ostia Tartareæ turbida Sedis adit,
Qua specus horrendum squallentibus occulit umbris
Invisum Superis, & sine Sole nemus.
Dicitur hic Ithacus Manes docuisse silentes
Sanguine gustato verba priora loqui.
Huc venit, magicis instructaque ritibus, Umbram
Excivit Vatis Calliopea sui.
Inferno taurus mactatur Victima Regi;
Et tibi, Persephone, casta juvenca cadit;
Lanigerum Eumenides placantur cæde bidentum:
Pocula tum sacro plena cruore capit,
Et sic Calliope, charæ dum porrigit Umbræ:
O dolor Aonii Marce, decusque chori,
Hoc bibe; non aliud jam dat tibi Nectar Apollo,
Nec possunt vitam reddere fata tuam;
Sic vocem reddunt. hoc saltem munere metam
Attingat tandem magna Camœna suam.
Non hanc, Cæsareo madeat dum sanguine Roma,
Claudio; vmdictæ parsque sit illa tuæ,
Ut cujus dederit victoria sceptra Neroni,
Manibus occumbat Victima cæsa tuis.
Dixerat, at Cyathum dextra pallente recepit,
Hausit, & Aoniæ paruit Umbra Deæ.

AVTHOR LECTORI.

NOn hæc marmoreis cecinit Lucanus in hortis;
Nec vivum hic tanti Vatis ácumen habes.
Desine mirari, Lector, si carmina forsan
Ista videbuntur frigidiora tibi.
Impetus ingenii felix, ardensque recessit;
Hæc tibi defuncti debilis umbra canit.

Ser

A82307

Serenissimo, Potentissimoque
PRINCIPI

CAROLO

D. G.

MAGNÆ BRITANNIÆ, FRANCIÆ & HYBERNIÆ REGI, &c.

PLACUIT *Majestati tuæ, Serenissime Rex, in Lucano nostro, non solum viri splendidum & mirabile ingenium: sed nobilissimum quoque & Regiis auribus non indignum ipsius operis Argumentum. Hoc (inquam) tibi Domine, in tantum placuit, ut non dedignatus sis conatus etiam meos (qualescunque fuerint) in eodem argumento clementissime accipere & fovere. non enim ut Lucani æmulus, sed erga te officiosus in arenam hanc ausus sum descendere. Liceat ergo huic opusculo, quod aliquot abhinc annis Majestati tuæ in sermone Britannico humillime ob-*

latum fuit, jam Latine reddito maria tua transire; tua, magne Rex, cujus Imperium Oceanus Britannicus non terminat, sed est. Sub tutela tanti nominis, quod non magis imperii magnitudine, quam animi tui nobilitate, & Heroica virtute metietur Fama, protectionem, & (quam suo vigore non potest polliceri) vitam sperare non veretur hic libellus Majestati tuæ humillime dedicatus. Deus te diutissime incolumem ad nominis sui gloriam, & Orbis Christiani felicitatem conservet! quod semper precabitur

MAJESTATIS Tuæ

Subditus

&

Servus humillimus

THO. MAY.

In

IN SUPPLEMENTUM LUCANI,

Poema elegantissimum

Nobilis Viri

THOMÆ MAII.

COrduba quem genuit, stupuit quem Roma canentem
Non bene cognata prælia gesta manu,
Nascitur Arctois iterum victurus in oris,
Et quondam cœptũ perficit auctor opus.
Restituant alii magnorum carmina vatũ;
Reddidit hic vatem Maius ipse suum.

BOXHORNIUS.

IN M. ANNÆI

LUCANI

PHARSALIAM,

A nobili Clarißimoque Viro

D. THOMA MAYO

ARMIGERO

Suppletam, & ſub Sereniſſimi Britanniarum Regis auſpiciis ab eodem publicatam.

INferias Latii, Libertatemque labantem,
Pilaque viſceribus, Roma, recepta tuis,
Collaque Pompei Phariam geſtata per aulam,
Tractantemque manu vulnera rupta virum,
Et libertati fatalia Cæſaris arma,
Merſaque diluvio Theſſala rura novo:
Hæc viridi quondam cecinit Lucanus in ævo,
Sæva ſed abruptum Parca reliquit opus.
Nec minus invidiæ Pharſalia docta Neroni eſt,
Victori, Cæſar, quam fuit ante tibi.
Nec minus hoc ipſo Libertas vulnera paſſa eſt,
Quam prius Æmathio paſſa ſub hoſte fuit.
Pene iterum Magno Latium pereunte peribat,
Cumque ſuo viſa eſt Roma Catone mori.
Invidit lucemque operi lucemque Poëtæ,
Damnavitque uno Cæſar in hoſte duos.

Illi-

Illimata ſuum plorabant carmina vatem,
Fœminea Pollæ reſtituenda manu.
At bene quod dirum Pharſalia paſſa Neronem
Cum domino nondum tota ſepulta ſuo eſt.
Debita temporibus noſtris medicina reſulſit,
Atque interruptum continuavit opus.
Quod Seneca erepto nequiit præſtare Nepoti,
Quod nequiit miſero Polla relicta viro;
Auſpicio, Rex magne, tuo Pharſalia tandem
Cultibus aucta novis ad tua tecta venit.
Libertas tibi ſe obſtrictam Romana fatetur,
Seque tuo gaudet munere poſſe legi.
Quæ Nero damnarat, tu das monumenta renaſci;
Facundam pretio ſollicitaſque chelyn.
Applauſus ſenſere tuos præcordia Maii:
Numinis afflatu ſaucius ille tui eſt.
Audiat hoc Tameſis. Tuque, Auguſtiſſime Regũ,
Laudibus ô ſaltem perge favere tuis.
Quod Pompejorum non vis animoſa potentum,
Non Brutus potuit magnanimuſque Cato;
Jam poſt Theſſalicas, te reſtaurante, ruinas
Roma tuum poſthac Libera munus erit.

NICOLAUS HEINSIUS,
DAN. FIL.

Ad

Ad Cl. Virum

THOMAM MAIUM Anglo-Lucanum.

VIvis (io!) Lucane: ſacra revocantur ab Urna
Purpurei manes, et Noto Major Imago.
Cæſareo turgent exhauſtæ Crimine Venæ
Dum melior Cæſar Capitolia vindice verſu
Conſpergit moriens ipſumque Cruore Tonantẽ.
Hoc tu Maje facis, divini Pectoris hæres,
Linguarũq; potens. *a* patrio ſeu Carmine reddis
Quod peregrina ſuis cantabat Muſa Quirinis:
b Seu duce jam rapto procedere longius audes,
Cæſaris et tollens Aquilas, quas ſtraverat ipſe
Lucanus moriens, Cœptis ingentibus addis:
c Sive, Tui Interpres, quæ paucis auribus ante
Bella ſuſurrabas, Romæ Romana remittis:
Docta vacillantem canit et ſua Lingua Catonẽ,
Qui moritur toto mundi ſpectante Theatro.
Authorem, teq; exuperas: et utroq; potitus

---

a Verſio Lucani in Linguam Angl.
b Supplementum Lucani in Lingua Angl.
c Verſio Supplementi in Linguam Lat.

Culmin

Culmine Parnassi, Doctis, Plebiq; legêris.
Quo recinente feros variata voce Trriumphos
Ad fluviũ Thamesis, ripas Tupa verberat ambas,
Hinc Romana sonans, respondens inde Britanna,
Angli Lucanum jactant, Majumq; Latini.
O nobis, ô plura refer. quot prælia restant
Exornanda tibi? quos Musa sepultat Amores?
O quantas pateris non semper vivere mortes!
Iratam Plebem, et Bruti miserabile lethũm,
Uxoriſque fidem meritam non igne probari,
(Heu nimiũ fociata Viro, nimiũ æmula Patris!)
Atque ipsum dirâ proscriptũ Lege Senatum,
Et Ciceronem ipsum, Libertatisque Tyrannis
Jam tribus oppressæ supremam audire querelam
Te recitante juvat. Prima Cleopatra Camœnâ
Dicta tibi, summo poscit jam Carmine dici.
Nondum tota micat, media plus parte laborat
Luminis, et Privata mori Regina veretur,
Altisono properes nisi tu succurrere versu,
Exæquesque animos dictis, anguesque ministres.
Formam pinge ducum victricem, haud tempore victam:
Pinge ducem molli vinctum fera colla catena:
Actiacas acies, Tyroni ubi Gloria cana
Cessit. Sæpe virum retrahebat conscia virtus
Factorum veterum, Martisque innata cupido;
Navali sed enim pugnâ plus posse probavit
Æquoreã Venerẽ. fugit hunc quẽ vincere posset,
Victricem sequitur fugientem, et parte recedens
Imperii, laxas Augusto tradit habenas.

Hic

Hic ſuſpende Tubas. Hic cũ Naſone Maronẽ
Et Flaccum dulceſque Choros agnoſce tuorum.
Egregius Victor pacato Carmina Mundo
Audivit, pinguique hederas ditavit oliva.
Emeritus Vates agat otia grata ſub Illo.

R. FANSHAVV.

Nobi-

Nobiliſſimo Eruditiſſimoque

VIRO

Amico ſuo

THOMÆ MAIO.

QVod tua Lucanum noſtræ facundia genti
Trãſtulerit, voces & diſcere Roma Britãnas
Cœperit, id noſtrum decus eſt, tu Regia cura
Hunc etenim trivit Carolus. cupiitque videre
(Iratus diro quondam licuiſſe Neroni
Lucani interitu divinum abrumpere carmen)
Qualia tu Caio, vel Sancto fata Catoni,
Maie, dares, auſus tantam ſupplere Camœnam.
His tu par auſis, mira feliciter arte,
Oſtendis quantum linguæ præſtare Britannæ
Majeſtas poſſit. Latiorum & digna ſepulchris
Heroum altiſono tribuis ſolatia cantu;
Itala quæ Genio non dat meliore Poëſis.
Sed neque vel pugnas Cæſar, mortemve ſubire
Ipſe Cato melius, quam tu deſcribere noſti.
Aucta debinc tibi fama fuit, quando æmula geſtis
Romanis olim, tanti quoque carmina vatis
Inclyta poſcebant Anglorum prælia Regum,

Celta

Celta quibus ceſſit, quibus audax Scotus, & ipſe
Ferre jugum inſolitus ſævus parebat Iernus.
Qui ſi non tantum, quantum Romanus, obibant:
Te ſcriptore tamen, poterant feciſſe videri.
Sed non contentus patrias ornaſſe Camœnas
Auſonia Auſonio tranſcribis carmine fata:
Provocat & veteres ingentia nomina vates
Grande ſonans, dulciſque chelys. nec enim voluere
Pierides noſtro tantum ut legereris in orbe,
Aut angustaret tantam Britannia Famam.

J. RUTTER.

Dig-

Dignissimo
VIRO
THOMÆ MAYO

Amico suo summè honorando.

TErge parentales oculos post funera mundi
Roma tui. nondum tota sepulta jaces.
Gloria vivit adhuc radiis evincta coruscis,
Quam tibi perpetuat nobile Vatis opus.
Cujus in historia moreris, pariterque triumphas;
Exornantque tuas vulnera sæva genas.
Ingenio, Lucane, tuo tua Roma ruinis
Auctior, & dampnis stat veneranda magis
Quam tot terrarum dum sceptra superba teneret
Atque triumphati spargeret orbis opes.
Sed Romæ quodcunque tuæ Lucane dedisti,
Hoc dedit & Maii subsidialis amor,
Qui tibi succurrit vindex, & divite vena
Supplevit latices, te moriente, tuos.

S. IONSON,

CL.

CL. VIRO

THOMÆ MAYO

Armigero

Supplementum LUCANI edenti.

CÆsareas tu, Maie, facis revireſcere laurus:
Carminibuſque tuis pompa meliore triumphat
Iulius, excelſo. quam cum olim mœnia curru
Romana intravit poſt tot felicia bella,
Cum captos traheret reges, depicta tabellis
Oppida tot populo, captivaque flumina monſtrans.
Nec minus adverſis Proceres qui fortiter armis
Pro patria, & ſancta pro libertate ſteterunt,
Et periere acie violenti Cæſaris hoſtes,
Vel propria cecidere manu, ſolatia fati
Magna ſui capiunt, quod tanto vate canuntur.
Scipiades qui ſe privavit ſponte ſepulchro
Hæc monumenta tamen, tua quæ facundia reddit,
Diligit. Hiſpanis juvenis Pompeius in arvis
Ut capite abſciſſo, magno ſic funere patrem
Exæquat. ſummoque jacet contentus honore
Marmaricis cum Rege Iuba Petreius arenis.
Ipſe Cato moriens tanto quoque nomine dignas
Obtinet exequias. hæc tali carmine reddis
Ut te docta ſuum cuperet jam Corduba civem,
Nec te cognatum Annææ facundia gentis
Sperneret. & quoties Pharſalia magna legetur
Lucani, toties Thapſi Mundæque legentur
Bella: tibi creſcent & eadem ex arbore lauros.

THO. BULLOK.

In Lucanum
à
Thoma May
Armigero redivivum.

Quem Nero crudeliùs vatem jugulavit Aprili,
Carolus ad vitam Maio revocavit; & imbre
Sanguineum per quem Lucani nobilis olim
Spiritus effluxit, cœlesti Nectare Phœbus
Conspersit, radiis addens vibrantibus ignem
Prolificum, ut tantum posset producere florem.
Hinc flos Aonii nemoris pulcherrimus exit
Majus, & ingentem grato perfundit odore
Parnassum; aut polius Phœnix hic profilit iden,
Idem ille Amaus qui magni Cæsaris atque
Pompeii tanta cantavit acumine bellum.
Idem hic aut simile ingenium mirabere Lector,
Idem mellifluum carmen; nec credere nobis
Indignum est, examen apum, qu anobilis olim
Lucani cunas circumvolitasse coruscis
Dicuntur pennis atque ori mella tulisse,
Dulce tuis omen cunis hoc May *dedisse.*

Sam. Collins.

M. S.

JO-

IOANNIS SULPICII

VERULANI

CARMEN

Pharſaliæ Lucani Appendicula.

ERexit mentem trepidi tam fortis imago;
Et facturus erat memorandi nobile leti
Exemplum: ſed fata vetant, & fida ſalutis
Oſtendit Fortuna viam. nam lævus amicas
Proſpexit puppes, nando quas auſus adire,
Ecquid ſtamus? ait. vel jam per tela, fretumque
Eripiar: juguli vel non erit ulla poteſtas
Eunucho conceſſa mei. tunc puppe relicta
Proſilit in Pontum. ſiccos fert læva libellos,
Dextra ſecat fluctus. tandemque illæſus amicæ
Excipitur plauſu clamantis ad æthera turbæ.

Sur

SUPPLEMENTUM LUCANI.

LIB. I.

ARGVMENTVM

Libri Primi.

Rex Ptolemæus à Cæsare dimissus bellum parat. Oraculum Serapidis. Ptolemæi mors.

PErdiderant Freta sæva minas, & ab Æquore tutus,
Tutus ab insidiis imbellibus, & sceleratâ
Ægypti rabie consedit littore Cæsar,
Vindictam spirans, tantâque efferbuit irâ,
Quantam non Pharii potuit restinguere regni
Exitium. justa est belli data causa gerendi:
Sed pudor, & magnam premit indignatio mentem
Bella dari tam justa, aut mollem audere Canobum
Cæsareas iras, infestaque tela mereri,
Quæ vix armipotens est ausa lacessere Roma;
Nec damno tantas iras leviore luisset
Quam libertatis jactura, & funere Magni.

Quod tamen incolumis per tanta pericula Cæsar
Evasit, Superis poteras ignoscere, Roma,
Si sola Ægyptus redivivæ vulnera dextræ
Et sævos posthac gladios sensura fuisset.
Inferias tibi, Magne, pias hæc bella dedissent
Et gratas Latio. Pharia de clade triumphum
Victori placida donasset fronte Senatus,
Templa coronasset votis, plausuque superbum
Spectasset læto curtum Romana juventus.
Hæc patriæ forsan victoria conciliasset
Cæsaris arma suæ, ni dira sequentia bella,
Ni Libycæ clades, & tristis funera Mundæ
Victrices alio fœdasset crimine dextras.
At Nili scelerata cohors, quæ sceptra dedisset
Reginæ Arsinoë, subitò mutata rebellat,
Fœmineum Imperium, fastusque exosa superbos
Eunuchi Ganymedis, & implet castra tumultu.
Nec pavidum murmur; consensu audacia crevit,
Tantaque turba metu pœnarum solvit ab omni.
Nec mora; Delecti ad Tentoria Cæsaris ibant
Invita Arsinoë, pacem Regemque petentes,
Et delictorum veniam, dirumque Photinum
Ut scelerum authorem, & sævum execrantur Achil
Qui facinus merita jam tandem morte luissent.
Ausonius Ductor, quamvis jam fervidus ira,
Pacem optans, Phariaque timens regione teneri
Dum procul Æmathiæ coëant fragmenta ruinæ;
Dum, quas dispersit clades Pharsalica, rursus
Jungantur vires, & castrâ hostilia crescant,
Castigat primò dictis; mox fronte serena
Dat veniam precibus; nec tanta Cæsaris ira
Dignatur viles populos, impendere totos
Irarum fluctus cupiens civilibus armis.
Nil nisi Romani Imperii patriæque ruinas
Aut scelera esse suis aut digna pericula fatis
Credit, & imbellem Ptolemæum in regna remittit.
Quid tandem, miserande puer, tibi proderit ista
Libertas, quam mortè lues, regnique ruina?

Tuti

Tutior ah longe custodia Cæsaris esset
Quam data libertas; nec cum captivus agebas,
Esse nocens poteras. te sævi Cæsaris ira
Liberat ut fieres. Phariæ nam noverat aulæ
Perfidiam, moresque tuos, tua crimina sperans
Ut mox justa cadas Cleopatræ victima regno;
Cujus adulterii pretium Nilotica sceptra
Donabit Cæsar, dulcique impendet amori.
Nec Latium versuta Ducem spes ista fefellit.
Namque infelicem Ptolemæum in regna remissum
(Sive Ægyptiacæ fuit inconstantia gentis,
Seu Regis vitium) confestim oblivio cepit
Et dextræ fideique datæ; nova bella parabat
Consiliis pravis, & spe delusus inani,
Inque suam accelerat properantia fata ruinam.
Et ne subsidiis accrescant castra marinis
Cæsarea, instructam disponit in æquora classem
Quà levis Ægypto disterminat unda Canobum.
Inceptum visa est primum Fortuna juvare.
Incidit in classem hanc sociis divisa carinis
Cæsaris una ratis, quæ fortem Euphranora vexit.
Hanc omni Phariæ puppes statione solutæ
Circumeunt. periit numeris oppressa Triremis.
Regius interea per Deltam Exercitus ibat
Terrestris, multasque via muniverat arces.
Iam belli molem pulcherrima Delta tenebat,
Delta Ægyptiaci decus atque opulentia regni;
Per cujus virides sinuato gurgite campos
Huc illuc ludit Nilus, gyrisque recurrens
Nunc ambit, nunc implicitis intersecat undis
Pinguia culta suis, & nigra ditat arena.
Huic nomen terræ dat littera Delta triformi.
Oceano Boreale latus defenditur, in quem
Infundit sese septeno gurgite Nilus.
Quæ restant latera inde duo, duo brachia Nili
Ultimâ constituunt. hæc inter brachia, quinque
In mare gurgitibus per Deltam volvitur amnis.
Magnus ab Æthiopum campis nigrantibus amnis

Volvitur, atque uno longe decurrit in alveo
Usque ad planitiem, qua surgit maximæ Memphis
Pyramidum aggeribus totum celebrata per orbem.
Indulsit nimium faciles telluris opimæ
Fertilitas fruges populo, nimiumque pepercit
Agricolæ manibus, tanti jactura laboris
Ut fieri possit; moles ut vulgus inanes,
Vanaque Pyramidum miracla stupesceret Orbis.
Tot potuere manus steriles invertere glebas,
Emendare solum, muris circundare terras,
Et tanto imbellem munimine cingere gentem,
Ut non incursum populi timuisset Eoi,
Non Persarum acies, pharetrataque robora Susæ,
Nec Macedum æratæ cessisset præda Phalangi
Fertilis Ægyptus; sed inexpugnabilis armis,
Atque sui juris seclum mansisset in omne.
Volvitur à Memphi partito gurgite Nilus,
Extremoque Eurum versus ferit æquora cornu
Ad Pelusiacas arces; at gurgite mollis
Alluit Occiduo littus portumque Canobi.
Huic dedit antiquum Menelai Navita nomen
Littore (si famæ credas) tumulatus in isto,
Cum Pharii justus tenuit diademata regni
Proteus, eripuit Paridi castissimus ille
Tindarida, & nullo vitiatam crimine servans
Post Trojam excisam ferro flammisque, marito
Reddidit. hæc tellus inter duo flumina Delta est
Dives opum, dives pecorum, lætisque colonum
Frugibus exaturans, atque urbibus inclyta magnis.
Quid Butum, Butive lacum, quo gentibus olim
Niliacis responsa dabat Phœbeia mater,
Quid sævam hospitibus memorem Busiridis urbem,
Funestasque aras? teve Urbs pulcherrima, nomen
Cui Venus ipsa dedit? vel te delubra Minervæ
Alta tenens Sais, quam rex Psammiticus olim
Condidit? antiquæ juxta stant mœnia Mendes,
Qua Deus Arcadiæ Pan pastoralis in urbe
Religione patrum colitur, cum matribus illic

(Ut perhibent) capri coiere, & semine misto
Fœdavere uteros. olim sic ille creatus,
Qui pueri nimio Cyparissi ardebat amore.
Ante tamen quam rex Ptolemæus ab urbe Canobo
Per Deltam transire parat, (nam nota Canobo
Templa Serapis habet) scrutari oracula divûm,
Et belli casus cupit explorare futuros.
Hic Deus alta tenens molli delubra Canobo,
Quem serpentina Nilotica terra figura
Vicinique colunt, non voce oracula reddit,
Corniger ut Libycis colitur qui Syrtibus Ammon;
Non esuve, fameve, velut Memphiticus Apis,
Certa boni, fative mali præsagia pandit;
Nec Phœbo similis Cyrrhæo, Virginis implet
Concussos artus miseræ, quam pœna recepti
Numinis, aut pretium mors immatura sequatur;
Erudit ac placide humanam per somnia mentem,
Nocturnaque quiete docet; nulloque labore
Hic tantum parta est pretiosa scientia, nullo
Excutitur studio verum. mortalia corda
Tunc Deus iste docet, cum sunt minus apta doceri,
Cum nullum obsequium præstant, meritisque fatentur
Nil sese debere suis; tunc recta scientes
Cum nil scire valent. non illo tempore sensus
Humanos forsan dignatur numen inire
Cum propriis possunt per se discursibus uti,
Ne forte humana ratio divina coiret.
Jamque Sacerdotes Regem in penetralia templi
Duxerunt. Tyrio resplendens sanguine & auro
Stratus erat lectus, quo tu, Ptolemæe, recumbens
Fatidici infelix captas præsagia somni.
Sacratos intrant templi sola illa recessus
Somnia, quæ Deus ipse creat; nam cætera cuncta,
Quæ vel temperies varias, varioſve sequuntur
Corporis humores, vel quæ repetita diei
Aut studia, aut curæ finxerunt somnia, templo
Exteriore volant multas imitantia formas.
Illic præ reliquis fuscam exhilarantia noctem

Formosa specie, roseisque volantia pennis
Sanguinea apparent, templique in margine ludunt.
His quoque de Veneris campo, placidoque vireto
Mille pharetrati fratres, gens mollis Amorum
Occurrunt noctu, & templo consortia jungunt.
Illic flammatis alis, vel fulguris instar
Nocturnæve facis, per summa cacumina templi
Somnia de flava nascentia bile, volatu
Irato strepitant, tanquam hostem quærere semper
Audacem, & sævas assueta lacessere pugnas;
Excelsoque parant cœlum superare volatu.
At contra timidæ tenebrosa per atria templi
Quæ nigra de bile fluunt, demissius ibant,
Nocturnæque ut aves stridentes feralibus alis,
Inter busta volant, & fœdis sola sepulchris
Invitant Stygios mœsta ad consortia Manes.
Illic per postes, albataque mœnia templi
Ignavo incessu, tardæ testudinis instar,
Somnia, quæ pituita creat, trepidantia serpunt;
Ne si forte cadant, liquidis mergantur in undis;
Nam semper vana falluntur imagine lymphæ.
Hæc inter volitant imitantia mille figuris
Quicquid agunt homines passim; totidemque feruntur
Quod patitur magnus diversa negotia Mundus,
Aut objecta tenet. cedunt hæc somnia cunctæ
Divinis, quæ dat Numen, longeque remota
Non audent templi sacros intrare recessus.

Nocte fere media Ptolemæi pectora somnus
Vicerat optatus, cùm jam divina Serapis
Somnia, mutandum Ægypti narrantia regnum,
Miserat, incessu tardo delubra petebat
Bos niger ingenti specie; geminisque micabat
Pelle insignitus stellis; quarum altera tergo,
Altera fronte fuit media. Lugubre videtur
Mugire, atque oculis lacrymas effundere nigris,
Confectus macie, tanquam qui pabula nulla
Gustasset mœrens. Post majestate decora
Incedit, quamvis pullato fœmina cultu

Turri-

Turrigero laceros effundens vertice crines,
Atque catenatos tendens post terga lacertos,
Tum, velut Inferni plorarent carcere Manes,
Erupit subito tumulis lacrymabile murmur
Eximis, scindi regalia Mausolea
Vidit, & erupto Ptolemæum exire sepulchro
Lagæum primò, reliquos hunc ordine reges
Ponè sequi, miseræ crudelia fata gementes.
His verò attonitus visis Ptolemæus (ab omni
Nam gelidus trepido manavit corpore sudor)
Excusso somno templum circumspicit omne,
Talia divorum quærens ostenta; sed illa
Quæ vidit, clausis, oculis non vidit apertis.
Jamque sacerdotes veniunt, & somnia Regis
Audita horrentes, hinc lamentabile fatum,
Atque propinquantem regni dixere ruinam.
Niliaci tum Diis patriis lustrantur, & aras
Incendunt votis. sed Dii propiore ruina
Te, Ptolemæe, premunt: casus, miserande, futuros
Dum patriæ narrat, celat tua fata Serapis.
Interea valido Mithridates agmine nuper
Per Cilicum populos Syriæque extrema coacto,
Ad Peluſiacam properans pervenerat arcem,
Quæ viridem Ægyptum Syriæ disterminat arvis.
Nam tota Ægyptus claustris munita duobus
Nititur; accessum prohibens arx ista pedestrem,
Ut Pharos æquoreum, tanti sunt mœnia regni.
Sed non egregium omninò Peluſia tardant
Claustra Ducem. una dies arcemq; expugnat & urbẽ.
Inde rapit celeri Mithridates agmine cursum,
Et se Cæsareis properat conjungere castris.
Hoc metuens equitum præmiserat agminà turmis
Obvia Cæsareis Ptolemæus; dum sibi castra
Colle locat celso, latè qui despicit omnem
Planitiem, Ægyptus quà terram effusa patentem
Explicat. Est proprio Mons undique robore tutus:
Difficilem declive solum, præruptaque saxa
Una parte dabant ascensum: tuta palude

Pars alia est: rapido pars tertia cingitur amne,
Sola angusta aditus ad montem præbuit Isthmos.
Sed non castrorum tanto munimine tutum
Se satis esse ratus, procul illo arcere parabat
Cæsaris occursum; pontes, aditusque remotos
Milite custodit præmisso, & dissita longe
Flumina necquicquam (infelix) defendere tentat.
Nam neque Romanis animis fiducia cessit
Contra hostes, contraque locos pugnare paratis:
Virtutem Phariæ nec sustinuere catervæ
Ausoniam. Cedunt ripis, & terga per agros
Præcipites dantes victoribus omnia linquunt.
Contectam vidit castris Ptolemæus ab altis
Corporibus terram, rubefactaque cæde suorum
Prata quibus steterant, proprii præsagia fati
Tristia concipiens animo; dum castra petentes
Quos fuga servavit pauci, non viribus augent
Auxiliove suos, implent sed cuncta timore.
Quorum victores fugientia terga secuti
Instabant; acrique ad Regia castra tumultu
Perveniunt; quæ jam Cæsar conamine toto.
Dum fortuna calet, dumque omnia plena timore,
Impiger aggreditur; nec adhuc victoria certa
Esse videbatur, Pharii dum castra tenebant.
Ite viri, dixit, belloque imponite finem.
Virtutis pretium, mercedem sanguinis, auro
Argentoque referta tenent tentoria Regis;
Niliacas gemmas, Erythræo è littore conchas,
Totque simul procerum congestas undique gazas,
Quæ vobis debentur, ait, nunc sumere restat,
Et rapere à victis. Nec prædam quærere tantam
Segnis erat miles; parvam primo occupat Isthmon.
(Sola aditum hæc præbens disjungit ab amne paludē)
Illam præcipue pubes Ægyptia servat.
Illic concurrunt, oriturque miserrima cædes.
Hos formido ingens, & si vincantur in armis
Desperata salus: prædæ spes excitat illos.
Illic immensa rabie decernitur; amnis

Atque

Atque palus multo fœdantur utrinque cruore,
Semianimesque artus, & saucia corpora volvunt;
Quæ gemino pereunt fato. dumque hostibus hostes
Conseruere manus, alternaque brachia nexu
Robusto tenuere, cadunt in flumina juncti;
Nec furiosa illic linquunt certamina; pugna
Contendunt ambo collapsi flumine vana;
Nam victum Stygias sequitur cito victor ad umbras.
Dumque omnes illa castrorum parte feroces
Concurrere manus Phariæ; cellum undique Cæsar
Contemplans montem, prærupta parte videbat
(Qua miseris est collis inexpugnabilis esse
Niliacis visus) nullo custode teneri;
Confestimque leves illuc jubet ire catervas
Quas Carfulenus duxit. nec dura videntur
Hæc mandata Ducis; scandunt acclivia saxa,
Præcipitemque locum capiunt. mors opprimit inde
Niliacos, poterat minimo unde labore repelli.
Iam Carfulenus per collem ascenderat audax,
Cumque levi intrarat Ptolemæi castra cohorte.
Attoniti fugiunt custodes; castra tumultu
Implentur; subitis perculsi casibus omnes.
Huc illuc miseri discurrunt; quidve relinquant
Quidve petant capti non norunt. Cæsariani
(Dum trepidant intus, dum conficit omnia terror)
Acriter instantes irrumpunt undique castris.
Implorat frustra veniam gens victa; furentes
Nec tenuit Cæsar gladios; mactare nocentes
Imperat, invisoque orbem purgare cruore.
Pars turbæ miseræ Latiis nutrita sub armis,
Et de Romuleis legionibus ante fuisset.
Hos olim è Syria duxit Gabinius audax
Exulis auxilio regis, belloque peracto
Pila satellitio Pharo Romana reliquit.
Tempore torpuerant vires, luxuque Canobi
Cæperunt fracti veteres dedisce ritus,
Atque Ægyptiacos paulatim assumere mores.
Non procul à castris fugiens conspexit in undis

Rex miſer haud magno pendentem à fune carinam;
Et cito conſcendens, comites de littore juſſit
Solvere, purpureos humeris dejecit amictus,
Ne noſci fugiens poterat. ſed dura ſalutem
Fata negant; miſero detracta inſignia ſolum
Hoc Ptolemæe dabant, ut vilior umbra jaceres.
Namque hanc de caſtris Ægyptia turba carinam
Aſſequitur fugiens, properantque aſcendere cuncti,
Cæſarei urgebant gladii poſt terga; fugaſſet
Jam timor officium; pavidis reverentia nulla
Regis erat, nimio dum pondere victa carina
Deficit, & rapidis Ptolemæus mergitur undis.
Plebeio extinctus fato, gelidoque ſepultus
Rex, Ægypte, tuus Nilo jacet, ultima tantæ
Et miſeranda domus ſoboles. non Mauſoleis
Excelſis habitant Manes, non Regia templis
Condita, marmoreis aut montibus oſſa quieſcunt
Lagææ de more domus, quæ funera luxu,
Divitiiſque ſolet nimiis violare ſepulchra.
Quam breve crudeles regnum Ptolemæe dederunt
Dii tibi! non aliter Pharium diadema gerebas
Hoſtia quàm triſtem geſtat moritura coronam.
Sed breviora tamen ſi Dii tibi regna dediſſent,
Ad Styga veniſſes felicior umbra, priuſquam
Sanguine Niliacas perfudit Magnus arenas,
Depulſo qui ſceptra tuo dedit ante parenti.
Te nunc occiſi, rex ingratiſſime, Magni
Manibus inferias Cæſar (quem demeruiſſe
Crimine ſperaſti) mittit; Generique peremptî
Ne poſſit debere nefas, ulciſcitur ipſe,
Inque tua titulum pietatis cæde requirit.
Pellæam tendens victor jam Cæſar ad urbem,
Ne Ducis adventum tanti, juſtaſque timeret
Iras victoris ſibi conſcia turba rebellis,
Præmittit veniam cunctis, tripidantia ſolvens
Corda metu; leges populo, proavitaque jura
Se conceſſurum affirmans, & debita ſtirpi
Lagææ dudum Pharii diademata regni.

LIBER

LIBER II.

ARGUMENTUM.

Cæsar amore Cleopatræ captus in Ægypto moratur, dum L. Scipio cum Rege Juba bellum in Africa renovant. Cæsar Pharnacem vincit.

SPlendida Pellæam celebrant jam festa per urbē;
Et Ducis Ausonii laudes ad sidera tollunt
Servati Cives (dum passim altaria fumant)
Votaque diis solvunt. nescis, gens impia, nescis
Cui causæ hanc debes veniam, patriæque salutem.
Non hanc semideive Canes, aut bai bara præstant
Numina, queis ritu persolvis vota profano;
Nec Ducis inflectunt animum fulgentia tecta,
Non veterum monumenta Ducum, non templa Deorū,
Nec Macedūm cineres Regis, quos Cæsar adorat
Plus aris templisque tuis: sed inania sacra,
Infirmosque Deos facie Cleopatra potente
Protegit, & stupro redimit Memphitica sceptra.
Nec visum est æquum Cœlestibus, ut meliori
Deberent causæ tam turpia regna salutem.
Jamque sui Pharias regnans Cleopatra per urbes
Authorem fati regali splendida cultu
Excipit, & magno celebrat convivia luxu.
Atria fulgebant tali laqueata paratu
Qualem magna solent, sed jam ruitura, studere
Regna, quibus veteres, quas longa potentia fecit,
Ostentantur opes, vitiis alimenta futuris.
Sed non divitiæ, non auro fulva supellex,
Gemmative tori passim, pictive tapetes
Cæsareos pascunt oculos, nec talia curat,

Dum

Dum prope sidereo cunctis splendoribus ore
Præradiat, vultuque movet Cleopatra superbo.
Hanc videt, huic oculis & pectore totus inhæret;
Quoque magis cernit, magis ardet; cætera visu
Splendida quæ primo, sordent objecta secundo:
Fœmineus decor augetur, crescitque revisus,
Purpureas stupet ille comas, & candida colla,
Queis gemmis lux major inest. absconderе formam
Divitiæ eximiam, non exornare videntur;
Quamvis non desunt Erythræo è littore gemmæ,
Non spolia Eoi Gangis, non quicquid in undis
Volvitur Assyriis, aut dives mittit Hydaspes;
Non Arabum ex petris viridi splendore Smaragdus,
Nec lapis auratus, quem dat Mareotica tellus.
Sidereis Adamas radiis hebetatur ocelli,
Quoque minus lucet, formæ magis auget honorem.
Sapphirum pulchro pendentem pectore vincunt
Cærula venarum violaria; labra Rubinus
Non rosea æquaret, nisi primo victa fuisset,
Et pudor augeret quem dat Natura ruborem.
Ausonius Ductor jamdudum saucius, ignem
Concipit inde novum, nimioque accenditur æstu;
Nec placidam celare studet, sed pascere flammam;
Quænam (inquit) nostris obstare potentia votis,
Aut quæ fama potest? quid sic durissima virtus
Oppugnata ageret? facies absolveret ista
Judice raptorem cœlo; nam talia quondam
Stupra Deis summis celebres tribuere poëtæ,
Æthere qui toties posuere Tonantis amicas,
Et forma eximias fecere Heroidas astra.
Temporibus si visa illis Cleopatra fuisset,
Non coma Niliacæ Berenices aurea cœlo
Fulsisset, pulchræ nec Pleiades astra fuissent:
Non stupri pretium radiantia plaustra tulisset
Callisto, aut Bacchi conjux formosa coronam,
Donec partem aliquam Cleopatræ stella sereni
Nobilitare Poli certam dignata fuisset.
Jupiter exemplum mihi sit, quem sæpe coegit

Sævus

Sævus Amor magno furtim descendere cœlo?
Vel potius nostra absolvant delicta Tonantem,
Cæsareumque Jovi veniam det nomen amoris.
Ne, Cæsar, tua vota time; non pervigil ista
Hesperidum Serpens fulgentia poma tuetur,
Nec nimio forma est hæc custodita pudore.
Sed puerilis Amor, vanique Cupidinis ignes,
Pectora qui stimulare solent innoxia vulgi,
Pastoresque rudes urunt, rurisque puellas,
Non tibi rem peragunt, Cæsar; nec causa domare
Vulgaris potuit Reginæ corda superbæ;
Formosamve tuis Cleopatram amplexibus offert
Dulcis amor Veneris: sed regni insana Cupido,
Majestas, nimiisque optata potentia votis.
Hic amor affectus alios Ptolemæidis omnes
Pectore sustulerat, penitus si nullus inesset
Venarum calor, aut artus depasceret ignis,
Lascivos tamen amplexus in Cæsaris isset
Frigida, & Ambitio solvisset tanta pudorem.
Quæ te causa fidem, Cæsar, violare coëgit,
Visceraque in patriæ sceleratos impulit enses
Æmathios Latio perfundens sanguine campos,
Illa pudicitiam Reginæ in pectore vicit,
Prostituitque tibi. nec quisquam Cæsaris altos
Suspiciat posthac animos, cum spiritus idem
Fœmineum impellit pectus. qua Cæsar, eadem
Ambitione nocens facta est Cleopatra; fidelis
Nec manet hic civis, nec conjux illa pudica.
Ne tamen illicito Cæsar videatur amori,
Non patriæ victisse suæ, (nam Ægyptia tellus
Victa licet, nondum Latia est provincia facta,
Sed sceptro subjecta manet) veritusque rebellem
Niliacum subito populum, si regna teneret
Fœmina dum stirpis Lagææ mascula proles
Vivit adhuc, puerum Ptolemæum lustra videntem
Vix bina, Arsinoes, quam duxerat ante, sororis
Conjugio avulsum Cleopatræ jungit, & illum
Immaturum annis Pharia diademate cingit.

Hunc

Hunc vocat Ægyptus Regem, Cleopatra maritum;
Defunctique locum fratris supplere videtur
Conjugio & regno. Quid præter nomina vana
Conjugii, regnique, puer miserande, tenebis?
Quid præter titulos, thalamum dum Cæsar adulter
Possidet, & regnum conjux Cleopatra gubernat?
Nec rivalis adhuc fieri puerilibus annis
Cæsareive potes thalami, regnive fororis.
Sed tenerâ poteris felix ætate videri,
Quâ non incesti cognoscis gaudia lecti,
Obscœnoque carens fructu, noxâque catebis.
Conjugium innocuum magis hoc est, quò minus aptili,
Conjugis incesti sine crimine nomen habebis,
Et sine curarum retinebis pondere regnum.
Humenti Nox atra polos involverat umbrâ,
Inque vicem Phœbi redeuntia sidera cœli
Ornârant varié faciem, cum captus amore
Illicito Ductor Latius, vinoque solutus,
Dulcibus indulget votis, tandemque cupito
Reginæ fruitur thalamo, pulcherrima lecti
Gaudia degustans. tantum suadere potestas,
Donaque, & illustris gestarum gloria rerum
Fœmineæ poterant menti. nec crimen inesse
Concubitu nimium tali, Cleopatra, putabunt
Qui Ptolemæorum thalamos, consuetaque jura
Incestæ novere domus, fratremque sororî
Conjugio junctum, sacrâ sub nomine tedæ
Majus adulterio delictum. turpius esset
(Quis credit?) justi ad thalamos Cleopatra mariti;
Utque minùs lecto peccaret, adultera facta est.
Pœna tamen sequitur; furtivi pignus amoris,
Cæsario infelix, fatis generatus iniquis
Cæsaris Augusti cadet olim victima ferro
Cæsareos tristans cognata cæde Penates.
Tempora dum Phario Ductor dependit amori
Ausonius, Libycis rerum fragmenta ruinæ
Thessalicæ terris coëunt, quæ magnus agebat
Scipio dux belli, cum quo (jam Cæsaris hostis,

Quam-

Quamvis ille truces toties sub Cæsare Gallos
Straviſſet) fortis ſtabat Labienus in armis.
Hic ſanctus Cato privatâ non concitus irâ,
Sed patriæ imperium, & communia ſigna ſecutus
Militat; injuſtis hic ſtat Petrejus in armis,
Oblitus fidei, terris quem Cæſar Iberis
Donâſſet vitâ; & Varus, cui ceſſerat omnis
Africa, Romanis quæ tum ſub faſcibus eſſet,
Quam ditione potens olim Carthago tenebat.
Delectas Libyæ turmas, & Punica ſecum
Agmina ducebat Varus, fallacia corda,
Membra leves: rubris induti veſtibus ibant
Ut fuſum in bello hoc celarent arte cruorem.
Sub Varo populos ſitientibus arida venis
Cyrene Barceque ſuos ad prælia mittunt,
Quæque Afris Siculos permiſcuit Æa colonos.
Tabraca bellantes Tyrio de ſanguine turmas
Mittit, & antiquâ Phœnicum ſtirpe creatos
Dat populos Libycis dilectus regibus Hippo;
Atque Utica, & tanto Thapſus poſt inclyta bello.
Advenit his Libyco regum Juba maximus orbe,
Qui jam Cæſareâ lætum de clade triumphum
Duxerat: infelix cecidit cùm Curio fraude
Deceptus. domino imperium non latius ulli
Contigit. Occiduo de cardine terminat Atlas:
Parte alia Thera, & confinis Syrtibus Ammon.
Undique diverſæ gentes, populique remoti
Conveniunt ad ſigna Jubæ, fulgentia ſigna;
Medorum antiqua Mauri de ſtirpe tulerunt.
Atque inopes, qui cum mundo commercia ſolis
Naufragiis Naſamones habent. Garamantes iniquo
Sub cœlo poſiti, ſteriles qui ſemper arenas
Squallidaque arva tenent ſolis fœcunda venenis.
Cumque his Marmaridæ medicas egere catervas,
Serpentum morſus cantu curare parati.
Audaces Numidæ, & fræniorum neſcia turba
Maſſyli, levibus norunt qui flectere virgis
Ora ferocis equi; gregibuſque aſſueta ferarum

Gens

Gens Getula viros mittit, qui cominus iras
Indomitorum ansi sunt irritare leonum.
Autololesque vagi, pedibus qui vincere cursum
Venatoris equi celerem, cervique fugacis
Assueti; atque Mibæ vicino Sole perusti,
Qui ferrum infamant, sceleratæque tela veneni;
Et membra hirsuta capri qui pelle teguntur
Cyniphii venere Macæ; fortisque juventus
Quam vaga, quamque Uzzita dabat, quam regia Zama
Nutrivit, vexilla Iubæ comitantur euntis.
Scipiadæ, Latiisque Aquilis hæc agmina jungit
Rex Iuba; jamque auctis intendunt viribus omnem
(Cum primum Zephyro putris se gleba resolvit)
In Latium belli casum transferre futuri.
Sed celer in cunctis, semperque inferre timetus,
Nunquam bella pati Cæsar, mox irrita fecit
Hæc decreta ducum, bellumque huc attulit omne.
Heu nimium cito Marmaricis cernetis in oris
Quem vos Hesperia statuistis quærere terra.
Dulcibus interea illecebris, luxuque Canobi
Captus, & afflatus fallente Cupidine Cæsar
Lascivas ducit Veneris sub numine noctes,
Oblitus Libyæ tantas coalescere vires,
Fortunamque suam, & surgentia regna morantes.
Talibus illecebris, & molli fractus amore
Formosæ Oechalidos Reginæ dicitur olim
Maximus Alcides. humeros non fulva leonis
Terga Cleonæi velant, nodosave fortem
Clava armat dextram; domitores mille laborum
Desidia incipiunt duri torpere lacerti.
Nec jam vindicibus pacati viribus orbis
Terrentur Reges: sed plus Iunonis iniquæ
Spes sævas facie formosa fœmina juvit,
Quam poterant ferratæ acies, aut omnia terræ,
Aëris, Oceanique, & Ditis monstra profundi.
Sed longo Fortuna Ducem torpere veterno
Non patitur tantum, medio nec Cæsaris acta
Deficere in cursu; sive accelerare ruinam

Roma-

Romanam cupit inconstans, exosa potentem
Iam populum, & vires nimias quas fecerat ipsa:
Sive Deam puduit, leges venerandaque jura
Cæsaris ignavæ solum debere salutem
Desidiæ, & potius statuisset perdere Marte
Quam sic servare; ut bellum, quod struxerat olim,
Destruere rursum Imperii fastigia tanti:
Nec plus res Latias facie Cleopatra nocente
Quam gladii ultores, & Thessala castra juvarent.
Non tamen à Phariis primo civilia bella
Deliciis traxere Ducem, tantumve soporem
Excussere tubæ Latiæ. rex debilis illum
Et cito casurus Pharnaces excitat, ut non
Ipse ruat solus: sed secum nobilioris
Fata trahat populi. sic cum Leo magnus apertis
Dormivit campis, passim formidine nulla
Illæsi carpsere greges sua pabula; parvus
Forte culex stimulis audacibus ora leonis
Cum pupugit, somno excusso fera nobilis ira
Infrendens magna, postquam prostraverit hostem
Exiguum, nondum vindictam nactus, in omnem
Prosiluit campum, grassataque sanguine multo
Stravit equos, stravit tauros, armentaque tota
Exigui Culicis temeraria facta luerunt.
Munere Pompeii Pharnaces impius olim
Cimmerium, ut pretium sceleris, diadema recepit.
Natus erat magno Ponti Mithridate, potentis
Qui populis Asiæ quondam, Graiisque subactis
Æmula Romanis per terras arma gerebat.
Qui victus tandem, & Pompeii viribus omni
Exutus regno, nati impietate nefandi
Proditus est, cecidit que minor sic gloria Magno.
Pharnacem nimia nunc ambitione tumentem,
Cum paribus dudum signis concurrere signa
Romanasque acies, & tantæ robora gentis
In se civili novit conversa furore,
Quærendi regnum repulit spes vana paternum.
Quem fallax primo juvit Fortuna, futuris

Deceptu-

Deceptura malis: Urbisque ad mœnia magnæ,
Quam debellari Mithridatis struxerat olim
Pompejus monumentum ingens, devicit iniquis
Te, Domiti infelix, fatis; ad nota tulerunt
Mœnia barbarici Romana piacula Manes.
Lucida jam novies repararat cornua Phœbe
Ex quo Niliacas devênit Cæsar in oras,
Reginæque tument vitiati pondera ventris,
Quam verbis abiens solatur Cæsar amicis:
O fortunarum rectrix Cleopatra meatum,
Cæsaris & fatum, qui cætera fata gubernat.
Me nunc bella vocant: crudelis amantibus arma
Crudelisque sibi Pharnaces impia movit,
Exitioque suo nostrum interrumpit amorem;
Tu cohibe lacrymas; devictus sentiet hostis
Cæsaris armati gemitus, & clade suorum
Agnoscet quanta Cleopatræ amplexibus ira
Divellor. Sed non nostris concurrere turmis
Debilis audebit Pharnaces. arma relinquet,
Quæ temere sumpsit, subito: nomenque fugabit
Cæsaris invalidas acies. avellor amore,
Non ad bella vocor; citius victoria cedet
Nunc quam pugna mihi; facilis venit, ecce, triumphus,
Verum ut te caream, nec erit victoria læta,
Nec laurus jucunda mihi; non ipsa triumpho
Quæ comes est, tantum pensabit gloria damnum.
A te discedam tristis, pulcherrima rerum,
A te quæ fusca Ægypti lucentibus arva
Irradias oculis, & splendidiora Deorum
Tramite cœlesti, cui lactea nomina Græci
Antiqui tribuere, facis: sine qua mihi tellus
Nulla placet, triste exilium Roma ipsa videtur.
Sed nos hinc majora vocant certamina; nondum
Attigit optati Cæsar fastigia regni.
Quantos debet adhuc nobis Fortuna triumphos!
Quantaque civilis, quod restat, præmia belli
Te, Cleopatra, manent! formam hanc venerabitur orbis

Side-

Sideream. Auſtrali populi qui littore degunt,
Et nunquam Oceano fulgentia plauſtra Boötæ
Merſa vident: & quæ ſeptem ſubjecta Trioni
Gens jacet, in cujus nunquam regione Canopus
Cernitur, hoc tantum cœlo contenta vagari,
Nomen adorabunt Cleopatræ: littore gentes
Occiduo, & quæ ſurgentem videt India ſolem.
Cum Nilo Tybris tibi ſerviet, & tua regna
Defendent Aquilæ noſtræ, Romanaque ſigna;
Dum Reges inter famulos Cleopatra ſuperbos,
Et ſceptris ſubjecta ſuis nova ſceptra videbit.
Talia nam (ſi nota fatis mihi Numina) ſpondet
Hoc bellum Regina tibi. nunc fata ſequenda,
Et citò quo ducunt. uteri per cara tumentis
Pignora, civilis belli poſt fata revertar.
At blandis Cleopatra dolis inſtructa, venuſtas
Cui niveæ frontis tanta eſt, ut luctus, & ipſæ
Vel lacrymæ deceant, lacrymis ſic inſit obortis:
Non tanti facio, Cæſar, mea vota preceſque,
Ut decretæ Ducis tanti mutare valerent,
A quibus humani generis fortuna per orbem
Pendet; queis ſtellæ, queis Numina cuncta vacabunt,
Audax religio nimium, Pietaſque ſuperba
Cenſetur, quæ magna optat mutare Deorum
Conſilia. ah potius flammæ, votiſque reſiſtam
Ipſa meis; dulcemque ſibi Cleopatra negabit
Cæſaris affectum, quam tanta negotia, totque
Bellorum lauros tardabit noſtra voluptas.
Sed tamen ignoſcas paulum ſi, Cæſar, amori
Indulget Cleopatra ſuo, ſi vivere tecum
Exoptat, ſi caſtra ſequi victricia. non pax
Tutior ulla mihi quam claſſica Cæſaris eſſent.
Quo propius bellum ſub te Ductore ſecuta,
Hoc magis à belli fuero terrore remota.
Sed jam juſſa ſequar, Phariiſque videbor in oris
Tutela ſecura tua, magnique putabo
Cæſaris Occiduis Alcidæ à Gadibus uſque
Eoum Gangen victricem extendere dextram,

A Thu-

A Thule ad populos Auſtri. tam diſſita Mundo
Littora nulla jacent, ut jam divortia longa
Inter nos faciant, ſi ſit tam Cæſar amando
Quam vincendo celer lacrymas tum ſponte cadentes
Combibit ore avido Cæſar, repetitaque jungit
Oſcula. Niliacis tandem digreſſus ab oris
Tendit in Armeniam Libycis velocior Auſtris
Pharnacem exquirens; altæ hunc prope mœnia Zelæ
Invenit, & ſolo conſpectu fundit inertem.
Tam cito devictus pugnæ non ulla reliquit,
Sed tantum monumenta fugæ; nec fama loquetur
Pharnacis de bello aliud, quam tempore Cæſar
Quod venit, viditque hoſtes, & vicit eodem.
Heu quantum famæ Magni fuga detrahit illa
Pharnacis timidi, dum Cæſariana juventus
Mollitiem cernit gentis? non digna triumpho
Nec titulis tantis jam Pontica regna ſubacta
Armenioſque putant victos, non deſtruit illo
In bello Cæſar tantum diademata regis,
Sed Magni decus; exultans cum talia fatur:
O felix Pompei, cui nomina tanta ſubactæ
Degeneres iſtæ gentes, lauroſque dederunt,
Quando ego pugnaces Gallos, forteſque Sicambros
Vincendo, nullum videor meruiſſe triumphum,
Fatum bella tibi ſi Tranſalpina dediſſet,
Noſtrarum forſan noſces diſcrimina laudum.
Non hæc omnino civilia bella fuiſſent.
Sed majora vocant illinc diſcrimina belli
Victrices Aquilas. Libycis conſedit in arvis
Scipio Romanis cinctus legionibus, hoſtis
Securus nimium, gelidi cum jam Capricorni
Terga premens, horas contraxerat inde diurnas
Phœbus; & acris Hyems curſum frænarat aquarum;
Nudaque veſtierat niveis nemora alta pruinis.
Sed præceps Cæſar, quem nunquam in bella ruentem
Tempeſtas, triſteſve Hyemes potuere morari,
Ter jam Romulea factus Dictator in urbe
Vela dedit ventis, paulumque moratus in oris

Sica-

Sicaniis, iterum Lilybæo à littore ſolvit,
Et prætervehitur magnæ Carthaginis arces
Semirutas, Clupeamque videns, male littora nota
Damnat, ubi infelix perituris Curio turmis
Appulit. infauſtas oras, Uticamque relinquit,
(Quam Cato tum legum vindex juſtiſſimus armis
Præſidioque tenet, nomen qui ſumet ab urbe,
Æternamque urbi reddet per ſæcula famam)
Inde Adrumetum tendens, ubi Scipio belli
Ingentis Ductor Romanis ſtabat in armis.

LIBER

LIBER III.

ARGUMENTUM,

Levia aliquot Ducum prælia. Cn. Pompeius à Catone objurgatus in Hispaniâ navigat. Pugna Thapsiaca, & Victoria Cæsaris describitur.

IAmque propinquabat bellum, Libyaque nefandi
Concurrunt iterum gladii, quos Thessala tellus
Vidisset. pugna cur, Dii, voluistis in illa
Restare exiguum nec quicquam sanguinis urbi?
Ut flueret torrente novo, fieretque secundum
Hic civile nefas? una num clade pudebat
(Quantumvis magna) Romanam extindere gentem?
Aut una tanti populi regione jacere
Non est passa graves tristis Fortuna ruinas?
Jam Roma in Libya est. Latii quæ terra triumphos
Spectasset toties, jam tristia vulnera spectat.
Sed levibus tantum pugnis contenta parumper
Fortuna, extremi differt certamina Martis.
Tot subito gentes, perituraque millia leto
Condemnare pudet; nec adhuc feralia Thapsi
Arva Jubæ casus magni, vel triste videbunt
Scipiadæ exitium, donec coeuntia signa
Ductorum, atque aliquos belli Rhusipina tumultus
Vidit, & exhibuit tantæ præludia cladis.
Scipiadæ à castris Rex (in sua regna reversus
Quæ longe infestis populatur Sittius armis)
Discedit paulum; plenamque hostilibus armis
Advenit Libyen unâ legione, relicto

Robore

Robore militiæ Lilybæo in littore Cæsar.
Nec de more suo dederat mandata relictis
Militibus quo conveniant, quæ signa sequantur,
Quemve petant portum, permittens omnia fatis,
Fortunæque suæ fidens. Cur, Cæsar inique,
Non pudet in minimis toties instare favori
Fortunæ, & toties casus tentare per omnes?
Non tibi sat visum est, bello quod semper aperto
Res agit illa tuas, & tantos conficit hostes
Cum plena pugnas acie, sine milite ni te
Protegat, & tua prospiciens temeraria cæpta
Dirigat in melius. Ducis objectumque periclis
Privatis toties redimat caput? an tibi parvum est
Effugisse Phari insidias, parvaque carina
Nocturni tutum vicisse pericula ponti?
Cur Divæ, imperium tibi quæ promiserit orbis,
Casibus exiguis pretiosum absumis amorem?
Postquam Adiumeti frustra corrumpere fidum
Confidium, qui Scipiadæ servaverat urbem
Præsidiis, Cæsar tentaverat, ordine certo,
Instructaque redit legione, nec urbe potiri,
Sed tuto remeare cupit. Sed vix fuga tanto
Induperatori concessa est tuta; frequentes
Confidii erumpunt Equites, atque agmina turbant.
Summaque Ductoris laus est, & Cæsare digna
Rhuspinam salvis potuisse redire catervis.
Sola urbes inter Libycas jam Cæsareanæ
Perfugium tenui restat Rhuspina cohorti.
Hinc iterum Ductor fatis egressus eisdem
Dum cepit Leptim, & firmavit robore, pæne
Amisit rursus reditum. Labienus in armis
Acer erat, validisque vias præcluserat omnes
Insidiis. Virtute opus est, & Cæsare toto.
Fortunaque ejus summa jam tempus egebat.
Et vicere viri virtus, fortunaque. visæ
Tempore sunt apto insidiæ; victorque cruento
Perque viros, perque arma viam mucrone recludit;
Bisque fugam Cæsar solam vincendo paravit.

Dum

Dum prope signa Ducum vidit Rhusipina duorum,
Infestasque Aquilas, Uticæ Pompeius agebat.
Hanc Cato præsidiis tenuit: cum sic Cato sanctus
Alloquitur juvenem, & dictis castigat amicis.
Surge animis Pompei, magnum patris asserе nomen,
Et generis fatum tanti. scrutare remotos
Terrarum tractus, per regnaque dissita quære
Quantus erat fama genitor, quantasque reliquit
Nominis hæredi solo vel nomine vires.
Pompeii nato gladios quæ terra negabit?
Quæ tibi non classes (armis pacata paternis)
Æquora præbebunt? hostis te viribus æquum
Tanta facit fama, & mundo venerabile nomen.
Si libet Occiduos Orbis tentare recessus,
Hispanosque armare truces, tua signa sequetur
Cantaber, & Celtis sociatus nomen Iberus;
Et tota Herculeis pubes à Gadibus, altos
Ad Pyrenæos, extremaque littora mundi.
Si nihil omnino patriæ miseranda moveret
Afflictæ facies, si nil moritura moveret
Libertas, possesque hilaris servire tyranno:
Te privata tamen facerent mala Cæsaris hostem.
Si pater arma tuus pro libertate gerebat,
Nullus in Æmathiis plus, quam tu, perdidit arvis:
Sed sibi si genitor campo pugnavit in illo,
Multo sunt tua damna illic majora, tibique
Abstulit Imperium victoria Cæsaris orbis.
Sed bona, quæ moriens Genitor tibi vera reliquit,
Sunt vitæ exemplum, & gestarum imitatio rerum.
Hæc tibi perpetuo, quæ non invisa potestas
Cæsaris, aut fortuna potest auferre, manebunt.
Labentem Patriam teneris sustepit ab annis,
Nullus adhuc titulis, nulloque insignis honore:
Nec vires habuit nisi quas virtute paravit,
Quantos ille Duces juvenili ardore subegit,
Cum Marii mœstam lacerasset factio Romam,
Et miseram assiduis implesset cædibus urbem!
Quot tum pro patria felicia bella peregit!

Illius auſpiciis audax eſt Carbo peremptus,
Et cecidit terris Sertorius exul Iberis.
Præclarum Libyco (dignus tunc nomine Magni)
Duxit (adhuc Romanus Eques) de Rege triumphum.
Hæc fecit, nondumque tuos exceſſerat annos.
Sed tu cur Libycis reſides privatus in oris?
Unius auxilium dextræ præſtare valebis
Hic tantum Patriæ. procul hinc tu collige vires,
Et libertati Ductor ſuccurre cadenti:
Vel dignam tantis Natalibus oppete mortem.
Nil contra juvenis; ſed tanquam Roma Catonis
Ex ore admoneat, promantve Oracula vocem,
Obſequitur citius dicto, & dans carbaſa ventis
Digreditur Libycis nunquam rediturus ab oris,
Ut cadat Europa magnus, Ductorque per agros
Tot ferat Hiſpanos Romanæ vulnera gentis,
Quot prima Æmathiis victoria Cæſaris arvis
Proxima vel faciet Libycis. nimis invida quanquam
Nobilis, O Pompei, longæ tibi fata negarunt
(Quæ patri dederant) felicia tempora vitæ:
Morte tamen patrem æquabis, magnaque ruina,
Nec fera fatalem vincet Pharſalia Mundum.
Sicaniis Cæſar vires jam nactus ab oris
Protinus Uzzitæ excelſum propè mœnia montem
Occupat. huc ducunt collatis undique ſignis
Rex Juba Scipiadeſque ſuas ad prælia turmas.
Conſpectu Uzzitæ bellum jam conſtitit omne.
Scipio detrectat pugnam; nec dulcia tantis
Uzzitæ fato damnantur cladibus arva:
Quamvis ter Cæſar certaminis acer amore
Inſtruit armatas acies, ter provocat hoſtes.
Sed nullam pugnæ cum ſpem ſupereſſe videbat,
Deſtituit rurſus montem, & læto omine Thapſi
Nocte iter emenſus, fatalia venit in arva.
Illic Vergilius valido caſtella tenebat
Milite, Scipiadæ fidus, cauſæque Senatus.
Scipiadæ, Regiſque Jubæ vexilla ſequuntur
Ad Thapſum, quamvis cladis præſaga futuræ

Æthera non cessant dare signa minacia. lumen
Horridius tenebris præbebant fulgura. stellæ
Insolitæ visæ; intonuit sine nubibus aër.
Et fragor armorum nocturnas terruit auras.
Ærata mœstus manavit casside sudor;
Et dura attonitis ardebant pila maniplis.
Vix poterant infausta examine tecta revelli
Signa solo; noctu Libycorum audita leonum
Murmura sæva. solum Thapsi, montesque moveri
Cœliferumque Atlanta putant. non læta videtur
Ulla avis; infaustus bubo, nocturnaque castris
Strix queritur. nec cum Superi mortalibus ista
Prodigia ostendunt, clades vitare futuras,
Sed tantum trepidare docent. feralia Thapsi
Scipiadæ peritura acies jam venit in arva,
Quæ tot damnassent crudelia fata ruinis.
Æquore, quo Siculis Libye disjungitur oris,
Alluitur longo tractu peninsula Thapsus
Qua spectat Boream: adversa parte palude
Cingitur: in medio est aditus terrestris ad urbem:
Hanc Isthmon, quamvis non late extenditur, altum
Dividit in medio stagnum, binasque relinquit
Angustas utrinque vias. hæc Cæsar ad ora
Exteriora Isthmi pervenerat agmine læto,
Castraque munierat vallis fossaque profunda
Qua Thapsum spectant; ne forsan terga suorum
In pugna opprimerent hostes ex urbe ruentes.
Sed fauces pene angustas obsederat Isthmi
Scipio; Cæsareis adversaque castra locasset
Magnum opus intendens, si non ocyta pugna daretur,
Aggeribus structis, ductaque ad littora fossa,
Deceptos illis includere faucibus hostes.
Sed cœptum celare suum, vel ferre paratus
Incursum belli, pulchro instruit ordine turmas:
Romanas medio legiones ipse gubernat;
Tot varias dextro gentes sua signa secutas
Rex Juba ducebat comu; lævumque tenebat
In Libycis Varus, Gallis Labienus in armis

Teuteni-

Teutonicisque ferox; alarum frontibus, altis
Aggeribus bello similes stabant Elephantes.
His juncti Getuli Equites, Numidæque steterunt.
Pone feras variæ gentes lewia arma gerebant,
Armati jaculis Mauri, pharetrisque veneno
Illita gestabant sceleratí spicula Mibæ.
Cæsaris at postquam instructam procedere vidit
Scipiades aciem, clara sic voce cohortes
Incitat: O Romana manus, spes sola Senatus,
Et patriæ tutela, animis si robora posset
Addere Ductoris facundia, quanta diserto
Argumenta darent miseræ tot vulnera Romæ,
Viribus extinctæ leges, venerandaque jura,
Ipsaque libertas armis oppressa nefandis?
Si patriæ clades, si publica damna movere
Nil poterant mentes, cui non Pharsalia luctus
Exhibuit proprios, privataque funera? quis non
Aut fratres illic, aut natos mœret ademptos?
Jam nunc ultrices spectant tot pignora dextras,
Tot chari Manes, tanto hic nos justius arma
Induimus quam Thessalicis Pompeius in arvis,
Quanto Thessalicis augentur crimina campis
Cæsaris. accedent tam justæ Numina causæ.
Nec, quoniam Æmathia cecidit sub Cæsare Roma,
Vos transisse Deos, Romanaque jura perosos
Credite. Pompeio solitum Fortuna negavit,
Non urbi auxilium; toties lassata triumphis
Privati, verita est ne, si cecidisset in arvis
Æmathiis Cæsar, deceptus crederet Orbis
Non Romæ sed Pompeio donasse triumphum,
Privatique fuisse Deam. non amplius Urbem
Destituet Fortuna suam, tatifve nefandi
Cæsaris Ausoniæ sacras succumbere leges
Imperiumque sinet. non sunt hæc signa Deorum
Iratorum Urbi (si me non omina fallunt)
Ductorem vobis Libyco pugnantibus orbe
Quoddant Scipiadem, felicia nominis hujus
Fata hic, aut Afros non est memorare necesse

(Quos non ulla poteſt regio neſcire) triumphos.
Talia fas nobis ſperare eſt; non minor armat
Nos pietas: Latii nec nominis Hannibal hoſtis
Cæſare deterior. patriæ junxere ſalutem
Cum veſtra Superi. manibus reddetur eiſdem
Roma ſibi & vobis. virtute accerſite fatum.
Communi proprios cum libertate Penates,
Conjugia atque domos iſtis conquirite campis.
Militis erigitur virtus, animoſa cohortes
Ira ſubit Latias, pugnæq; accendit amore.
Nec minus interea vario clamore fremebat
Diſſona turba Jubæ, & belli undique ſigna petebat.
Cæſar ut optatum Diis adveniſſe ſecundis
Pugnandi vidit tempus, ſic voce cohortes
Incitat audaces: dextris victricibus iſte
Ultimus en ſudor, qui tot mercede labores
Penſabit digna, qui tot livore negatos
Hactenus, & magna meritos virtute triumphos
Aſſeret. iſta dies quaſcunque aut Gallia laurus,
Aut Rheni gentes, aut victa Britannia debent
Virtuti dudum veſtræ, nuperve ſubactæ
Promittunt gentes, invitis hoſtibus, omnes
Invito livore dabit. longeque triumphum
Majorem de rege Juba victoribus addet.
Nec dubitare mihi fas eſt; fallentia nunquam
Signa, truces oculos video, vultuſque minaces.
Victores noviſſe ſuos fragmenta ruinæ
Æmathiæ diſcant. Dixiſſet plura, repente
Cum fera de dextro cecinerunt claſſica cornu,
Proſiliuntque acres (nec eas retinere Tribunus
Centuriove poteſt) ad prælia ſponte catervæ.
Non inhibet Cæſar, ſed laxat fræna furori.
Carcere ſic pronus nimium ad certamina curſus
Cum forte erumpit, loriſque aúriga retentis
Fruſtra inhibere ſtudet, tandem dat victus habenas.
Utraque jam tanto concurrunt agmina motu
Quanto (ſi longæ flexum natura Malæ
Donaret nautis) adverſis bina coirent

Æqua

Æquora gurgitibus. pulsat fragor æthera, montes
Undique vicini excipiunt, resonantque furentes
Pugnantum voces. Siculas it clamor ad oras.
Hunc que repercutiunt Lilybëia saxa, timentque
Vel sonitum belli terra retinere quieta.
Non ita pinifero Boreas cum Thracius Ossæ
Incubuit, resonant quassatæ turbine sylvæ;
Murmure nec tanto Nilus, cum de Cataractis
Præcipitat duris illisas cautibus undas
Astra lavans, surdas habitantibus obstruit aures.
Scipiadæ dulcis stimulat vindicta catervas:
Cæsareas ingens premit indignatio turmas,
Quod nova defuncto succedant prælia Magno:
Inventusque alius Ductor civilibus armis.
Sanguine merguntur campi, vicinaque multo
Tincta cruore palus; & quod tot vulnera rubrum
Emittunt flumen, fœcundam putria terræ
Alligat in glebam, & steriles connectit arenas.
Inter utramque aciem volitat feralis Enyo,
Lampada funestam quatiens. reseraverat antrum
Tartareus Rector pallens, utque arma nefanda
Spectarent, caperentque sui solatia fati,
Invisas illuc Libyes emiserat umbras,
Undique consedere arvis, nigraque corona
Infecere diem, versatilis umbra Iugurthæ,
Hannibalis sævi Manes, captique Syphacis.
Qui nunc eversas secum Carthaginis arces
Ignovere Deis, postquam feralia campi
Prælia Thapsiaci, & Latios videre furores.
Sed tamen Ausoniæ civilia vulnera dextræ
Afra luet tellus, & plus vastabitur, ætas
Proxima quam reparare potest. inarata jacebunt
Arva, ruentque suis vacuatæ civibus urbes.
Quæque viri colucre, feræ nunc rura tenebunt.
Qua Reges olim per gentes jura dederunt,
Tigris erit, Parduque, & habebunt regna leones.
Innocuus vivet Serpens, & nulla, venenis
Dum deerunt homines, pestis censebitur Orbi.

Cæsareis leviter percussi pectora telis
Iu sua conversis Elephantes agmina frænis
Præcipites rabie currunt: tum robore densos
Indomito turbant cuneos, atque agmina Regis
Prosternunt confusa Jubæ, nil arte valebant
Rectores miseri, nil vi; Fortuna regebat
Sola feras, contraque suos pro Cæsare misit.
Illi hostes, illi socii, dum nemo gubernat,
Quos Fortuna facit. vicinum Elephantibus agmen
Getuli, Numidæque equites crudeliter illic
Calcabantur humi: vasta pars mole ferarum
Contrita est; fossas pars præcipitatur in altas.
Tunc infelices turrela ornâri Elephantum
Tot Libyæ populi, & gentes levia arma gerentes
Cæduntur cumulis passim, jugulisque fatigant
Cæsareos solis; nec stantes amplius hosti
Hic bellum sed præda manent. hastilibus igne
Duratis quid Bamuræ jam nuda juventus?
Quid levibus contra Romanos cominus hostes
Autololes jaculis? nil illis ignea plantæ
Vis prodest, cursusque levi velocior aura.
Non bene Cyniphiis hirsuti tegmina capri
Pectora defendunt. vix contra Cæsaris enses
Æs ferrumque valent. implentur sanguine fossæ.
Mœsta madet tellus, & de tot gentibus unus
Purpureus cæsis infecit pascua torrens.
Non Juba per mortes hominum, privataque fata:
Sed gentes pariter cæsas populosque jacentes
Metitur quantis perenne sibi regna ruinis.
Nec sua post tantam cladem munita putavit
Castra satis, miseram victis præstare salutem:
Sed cum Petreio fugiens tentoria cunctis
Splendida divitiis hosti permisit avaro.
Quæ cito Cæsarei victorum terga sequentes
Diripiunt, opibusque Jubæ cantisque potiti
Bellorum exuviis, operum mercede, prinsquam
Sanguinolenta fuit victoria plena, fruuntur.
Sed non tam celeri bellum pro Cæsare cursu

Qua

Qua Latiis ſtabat vallatus Scipio turmis
Atque pares fulſere Aquilæ, Fortuna peregit:
Hic incerta diu varii ſtetit alea belli,
Hic hæſit fatum, & dubiis victoria pennis
Inter utrumque agmen viſa eſt volitare; repellit
Viribus hæc acies vires; alternaque dextras
Crimina civiles fœdant; dum maxima regnant
Hic odia, hic cædes; animos in prælia tanquam
Cauſa mala augeret; tantoque ardentior ira
Quo ſceleratа magis. dubitant oſtendere fata
Quid tandem Romæ fortunave Cæſaris eſſet.
Ex acie tandem Libycæ fugere cohortes
Quæ duce ſub Varo ſteterant; dare terga coactus
Dux ſimul; & tu Gallorum, Labiene, tuorum
Corpora cæſa videns, Thapſi funeſta relinquis
Arva gemens; aliis demum civilibus armis,
Romaniſque iterum ſervate furoribus, arvo
Pars Latiæ cladis Mundano magna jacebis.
Nec fato occumbes (acerrime Cæſaris hoſtis)
Dum potis eſt certare ſuo cum Cæſare Roma.
Scipio ut adverſas videt increbeſcere vires,
Cedenteſque ſuas, nec jam reparabile bellum,
Fluctuat ancipiti diviſus pectora cura.
Ingerat an medios ſeſe moriturus in hoſtes,
Ut populi caput Heſperii, Ductorque Senatus
Summo in honore cadat felix, Stygiaſque per undas
Maxima Romani deſcendat nominis umbra:
An ſperaret adhuc, atque ultra fidere fatis
Auſoniis, tantoque velit ſupereſſe dolori.
Decepit tandem fiducia vana futuri
Succeſſus miſerum, pulchrumque excuſſit amorem
Mortis: ut Æmathia, caput oblatura ſuperbo
Victori, Magnum ſpes dira fefellerat olim.
Hos animo caſus volventem concitus aufert
Scipiadem ex acie Sonipes; cum territa paſſim
Agmina cœperunt toto diſcurrere campo;
Cedenteſque Equites tutas petiere latebras
Montibus Uzzitæ, peditum pars magna petebat

Castra Iubæ, si forte brevem præstare salutem
Defessis alti poterant munimina valli.
Sed postquam se deceptos, & castra cruentis
Cæsareis possessa vident, tum tela cohortes
Victæ projiciunt, & inermia brachia tendunt.
Sed nihil (oh rabies civilis dira furoris!)
Profuit heu miseris submissio. cæde nefanda
Sternuntur, quamvis gladios inhibere suorum
Contendit Cæsar frustra, & clamore furentes
Increpuit magno; cives nunc esse memento,
Non hostes, miles: partum virtute triumphum
Cur feritate nova maculas? hæc sanguine sero
Quam paris invidia est plus quam Victoria nobis.
Sæpius hæc mœstus clamat; pars nullaque belli
Civilis tum Cæsar erat. sed perdere cives
Quæ toties poterant, non jam servare valebant
Iussa Ducis. jugulant miseranda cæde cohortes
Scipiadæ, strictisque odium mucronibus explent
Invito Duce Cæsarei, & qui jussa per annos
Tot Ducis implessent magni crudelia semper,
Nunc solum, cum justa dedit mandata, rebellant.
Iam vero ingentem pro Cæsare fata ruinam
Sparsissent campis, & tecta cadavere tota
Planities funesta jacet. tandemque sequendo
Defessas Cæsar revocans ad signa cohortes
Prospera divitiis Regum certamina donat.

LIBER

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Juba & Petreius se mutuis vulneribus interficiunt. Scipionis & Catonis fata describuntur.

NOn funesta tamen clades quas fecerat omnes
Terra capit Thapsi; tantæve jacere ruinæ
Angusto potuere loco. quot fata per oras
Thapsiacæ spargent ingentia vulnera pugnæ,
Ne non diversis famam regionibus olim
Funera tantorum faciant divisa virorum!
Rex Iuba Petreio & paucis comitantibus urbem
Ad Zamam Imperii sedem, qua pignora cara
Uxoresque suas, gazasque reliquerat omnes,
Advenit infelix. sed jam clausere rebelles
Zamenses Regi portas, victoque negarunt
Introitus, odium sævi crudele tyranni.
Ausi fortuna tandem pereunte fateri.
Nil precibus, mistisve minis, vultuve moventur.
Perdita majestas victo; penditque prioris
Iam Iubæ sævitiæ pœnas. oh sera tyranni
Cognitio! dum regna manent, se nescit amatum
Invisumve suis. affectus sola latentes
Servorum pandit Fortuna adversa: sed illa,
Quæ post regna venit, cui nulla potentia juncta est,
Cognitio torquet miseros; nec reddere grates,
Nec licet ulcisci. seros (& non nisi tantum
Ut doleant) oculos aperit Fortuna tyrannis.
Exclusi rapido fugiunt per devia cursu,
Et villam, paucis equitum stipantibus, intrant.
Rex Iuba Petreiusque simul. tum tessa quiete
Corpora componunt stratis, ægrosque per omnes

Devolvunt animos casus, solamina donec
Ultima lassatis ingens audacia præbet.
Continuo instaurant epulas, plenisque Lyæo
Discumbunt mensis. postquam compressius edendi
Est amor; intrepido tandem sic inchoat ore,
Petreiumque toris Iuba Rex affatur ab altis:
En Romane vides quo nos Fortuna redegit.
Sola relicta salus clementia Cæsaris; at non
Nos duo tam fuimus temnendi Cæsaris hostes,
Adversusve illum tam innoxia gessimus arma,
Ut veniam liceat salvo sperare pudore,
Oblatave frui. quæ non dant arma salutem,
Dent libertatem nobis. me certa manebit
Libertas ferro; nec dignam credere vitam
Hanc possum votis, ut supplice Rege superbus
Intumeat Cæsar; nec quem vidisset honore
In summo forsan (si vel Pompeius in arvis
Thessalicis olim, vel nostris Scipio terris
Vicisset) me jam captivum Roma videbit
Regia præbentem ridenda Quiritibus ora
Ante triumphantes currus, ut victa Syphacis
Atque catenati traxerunt colla Iugurthæ.
Nec Iuba ridendum, nec erit miserabile nomen
Cæsareis. non corda mihi, non tela, manusve
Ad letum desunt: sed te, Petreie, suprema
Participem facio famæ, mortisque decoræ.
Causa reos eadem junxit, fortunaque victos;
Nunc eadem virtus morientes jungat utrosque.
Stringe ensem, & mecum pariter nunc utere dextra.
Quæramus pulchram per mutua vulnera mortem,
Et libertatem citius quis donet amico
Contendat feralis amor. Petrëius ense
Sic breviter stricto: Libycorum maxime Regum,
Cujus honoratum per sæcula nomen habebit
Ausonia. hanc laudem cui me debere fatebor,
(Nec pudet Hesperium Ductorem discere, tanto
Rege docente, mori) Latius gaudebit honore
Hoc Genius, ne te captivum Roma videret,

Quem

Quem libertates noſtras legeſque tuentem
Laudavit toties, ſociique infamia Regis
Cæſaris injuſtos poſſet decorare triumphos.
Roma Iubæ, ſicut Maſiniſſæ, nomen amabit;
Nec meliore nota ſignabit Cæſaris acta
Quam Catilinæ olim, & diri conſulta Cethegi.
Dixerat, & totis concurrunt viribus ambo,
Grataque dant referuntque per ictus vulnera crebros.
Crederet hoc quiſquam, tanto conanime, tanta
Pugnatum virtute mori, non vincere? tandem
Petreius cecidit. retine, Petreie, parumper
Feſtinantem animam, clamat Iuba, dũ comes umbræ
Umbra tuæ hoc gladio ad Stygias demittitur undas.
Quis regni poſthac confidet viribus? aut quem
Gloria decipiet ſceptri, ſoliive ſuperbi
Iubrica majeſtas? cunctis deſertus ad umbras
Nudus eo, nuper Libyco Iuba maximus orbe.
At vobis, populi infidi, & tibi, Zama rebellis,
Sit Latium precor uſque jugum grave; perfidiamque
Hanc veſtram domino domino pejore luatis.
Tunc iterum gladio pectus ferit; evolat acer
Spiritus, æternæque oculos clauſere tenebræ.
Ecce alios luctus, aliudque per æquora funus
Nobile Thapſiacis Fortuna vehebat ab aryis.
Scipio Dux belli tanta de clade ſuperſtes
Non dedignatus parva tentare carina
Et ſola Libycum pelagus, properabat ad oras
Hiſpanas, ubi Pompeii civilia cogunt
Ruſus in arma viros; ſed tempeſtate repulſus
In portum Hipponis vehitur. ſe Scipio ſentit
Cum nave amiſſum; nec portum evadere vento
Oppoſito licuit. clara tum voce dolorem
Teſtatus clamat: Pelagusque ipſæque procellæ,
Et conjurati pugnant pro Cæſare venti.
Oh utinam Thapſo cecidiſſem, ſtrage virorum
Miſtus; nec tanto placuiſſet vita ſuperſtes
Imperio, (Ductor ſummo Romanus honore
Ad Stygias veniſſem undas) aut ante tuliſſet

Hanc

Hanc male ſervatam potius Pharſalia vitam
Quam Thapſo infelix duxiſſem bella Senatus.
Ultaque Scipiadem vidiſſes Africa victum.
Vos claræ majorum animæ, quos Africa ſenſit
Sæpe triumphantes, ut cum Carthaginis altæ
Excidio, captuſque Syphax, claraque fugatus
Hannibal ex acie teſtantur, fata Nepotis
Ne pudeat veſtri, miſerandaque bella videre.
Nam neque me Libye vicit: ſed viribus ipſa
Scipiadem, ſeſeque ſuis hic Roma ſubegit.
Cum patria a patria vincor, moriorque cadente
Libertate libens, miſere hunc Numina ventum
Adverſum, ut morerer, ne ſpe deluſus inani
Optarem forſan tanto ſupereſſe dolori.
Hiſpanas iterum Romana ad prælia gentes
Pompeii cogant juvenes, legeſque requirant,
Et libertates: mea nunc fortuna peracta eſt.
Et quanquam hæc armata manus teſtabitur orbi
Me terra potuiſſe mori: placet æquore mergi,
Ignotumque illic funus per ſæcla manere.
Oh nunquam veniat fluitans ad littora truncus,
Ne Libyca condatur homo; victique futuris
Scipiadæ oſtentent monumenta nepotibus Afri.
Tunc latus enſe fodit; nec eo contentus in æquor
Proſilit; emiſſi ſpargit pars tranſtra carinæ
Sanguinis, æquoreos tingit pars altera fluctus;
Migrantique animæ fatum non ſufficit unum.
Demerſum monſtris jacet, eheu, præda marinis
Nobile Scipiadæ corpus; nec colliget urna
Flebilis hos cineres; nec tanto nomine dignas
Exequias tibi Roma dabit; paſſiſve capillis
Scipiadem, extremum generis, lugebit ademptum.
Agmina de campis paſſim fugientia cunctas
Impleſſent magnis Libyæ terroribus oras.
Præſidiis tum forte Uticam Cato nobilis urbem
Auſoniis tenuit; qui nota clade Senatus
Scipiadæque fuga, victorem arcere parabat,
Hortaturque ſuos alacer defendere muros.

Sed

Sed fruſtra; heu nimium trepidantia pectora ſenſit,
Et victum fama non viſi Cæſaris agmen.
Tum Cato militibus vultu immutatus eodem
Ignovit pavidis. ultro fugientibus ipſe
Proſpexit, claſſes portu coëgit ab omni
Vicino, remoſque dedit properantibus aptos.
Cunctorumque, ſuam quamvis projecerat ipſe,
Non dedignatur Ductor curare ſalutem.
Solatus cives Uticæ, & trepidantia verbis
Pectora confirmans placidis, quam certa ſuperſit
Spes illis veniæ, victis clementia quanta
Cæſaris, edocuit. talis cupit ipſe videri
Civibus, ut qui non donatam à Cæſare vitam
Sperneret, illum etiam, cui non duriſſima virtus
Affectus celare ſuos permiſerat unquam,
Quem nullus ſimulare timor docuiſſet, aperto
Vel deflexiſſet rigidi de tramite veri,
Tandem mortis amor cogit ſimulare Catonem.
Orbarant homines jam luce ſilentia Noctis,
Inque vicem feſſis donarant regna quietem;
Cum gratos cuncti, quos cura dolorque ſinebant,
Carpebant ſomnos: ſed non tranquilla Catonem
Exemit virtus curis mortalibus, alto
Ut jaceat ſomno oppreſſus: ſed libera mentis
Erigat ut ſe vis, contempleturque futura
Sæcula, & æternos vitæ immortalis honores.
Ante tamen contemplatrix quam dogmata veræ
Scrutari poſſit Sophiæ, moralibus apte
Præceptis purganda anima eſt, prius ejiciendi
Affectus pravi, cunctæque è pectore ſordes,
Ira nocens, & luxuries, & fœda libido.
Hos igitur motus animi (purgantia ſicut
Corporis humores pravos medicamina tollunt)
Moralis plene educat Medicina, priuſquam
Divinum, ſummumque bonum ſcrutarier auſa
Sit contemplando, ne denſis preſſa tenebris
Mens erret cæca, & vitiis decepta fatiſcat.
Sic longa virtute fuit mens ſancta Catonis

Purga

Purgata; atque illi vitæ immortalis honorem
Iam contemplanti divini fata Platonis
Phædonem tradunt, cum lætus talia fatur,
Salve sancte liber Superis demisse Catoni;
Dirige tu cursum, vitæque extrema meantis
Instrue; non alium moriturus quæro magistrum;
Nec restare alias voluerunt Numina curas.
Iamque mori certo liceat mihi discere, quid sit
Mors, quid vita fuit, quid erit; num nulla futura est;
An vivant animæ post funera; præmia justis
Quæ restent; quæ sacrilegos vindicta manebit.
Dum contemplatur, mentis se libera tollit
Nec turbata acies, abstractaque corpore vires
Exercere suas contendit pura facultas.
Tunc volitans excelsa petit, nimiumque remota
A terris, quo non oculi, non organa sensus
Corporei penetrare valent, fulgentia cœli
Corpora scrutatur; nec eis contenta, requirit
Splendoris fontem cunctis, lucisque beatum
Principium, æternique Dei vestigia adorat.
Hæc magis atque magis cœlestia discere tentat
Contemplans anima: at cæcis obducta tenebris,
Et depressa gravi connexu corporis, ipsa
Se non posse videre videt. solatia sola hæc,
Quod meliore frui post mortem lumine sperat.
Immortalem animam spes hæc probat: aut tibi frustra
Spem dedit omnipotens: frustra te jussit amare
Quæ nunquam poteris cognoscere. cur Sapientes
Dum terris vivunt spernunt terrena, nec aurum,
Regna, voluptates quærunt, quæ sola videntur
Splendida, sed quæ non cernunt cœlestia tantum
Depereunt, si non cœlestia gaudia tandem
Exciperent? sed non illuc ascendere possunt
Corpora, quæ gravia, & terrenis mista creantur
Principiis, in quæ tandem resoluta redibunt,
In terramque cadent. animæ est cœlestis origo,
Igneus atque vigor, subtilia pura, suique
In toto similis, variis nec partibus illa

Compo-

Composita est; ideo nullo dissolvitur ævo;
Sed sibi corporeo laxata à carcere vivit.
Felices posthac animæ, quas corpora nullis
Fœdarunt vitiis nullaque libidine mersas
Detinuere olim, quæ, dum sub carne latebant,
Contemplatrices abstractæ à carne volarant
Sæpius ad cœlos, cœlis post fata, quibuscum
Fœdera sanxerunt viventes sacra, locantur,
Æternaque illic lætantes luce fruuntur:
At tenebrosæ animæ, nimium quæ carnibus olim
Demersæ jacuere suis, queis tetra libido
Atque voluptates, solum quas sensibus alebat,
In terris notæ, posthac de carne solutæ
Aspectum cœli, cum quo commercia nulla
Viventes habuere, timent, nec luce fruuntur:
Sed tenebris dilecta nimis prope corpora semper
Feralesque errant umbræ, mœstæque sepulchra
Bustaque fœda colunt. hinc noctis spectra videntur,
Quæ terrent homines. animæ sunt ista Malorum,
Quæ, quoniam crassæ sunt, corporeæque, videntur.

Quam diversæ (inquit) restant post funera sortes!
Credo equidem, divine Plato, te dogmata vera
Hæc ipsum docuisse Deum. Deus ipse sequendam
(Aut Natura homines ratioque innata fefellit)
Proposuit virtutem, & præmia debita justis.
Hæc quoniam justos injusta potentia fraudat
Sæpius in terris, & gens humana rebellat,
Solvere post mortem justissimus ipse tenetur.
Funera non metuit sapiens suprema; necilli,
Qui contemplando toties super astra levavit
Carnoso abstractam penitus de carcere mentem,
Corporis atque animæ faciens divortia tanta
Quanta homini licuit, mors formidanda venire
Aut ignota potest. nam Mors divortia tantum
Plena hæc, quæ sapiens toties optasse videtur
Et toties tentasse, facit, Superosque petenti
Libertatem animæ claustris concedit apertis.
Si sæpe impatiens vitam projecit Amator,

Atque

Atque manu pectus propria perfodit, ut umbra
Defunctam Stygias sponsam sequeretur ad umbras.
(Qua tamen haud illo concedi ur orbe potiri.)
Num Sapientum animæ summi quæ gaudia cœli
Depereunt, veriqui boni capiuntur amore,
Quo nequeunt in carne frui, de carcere tandem
Corporeo solvi, elaustrisque exire recusent,
Cum Deus ipse fores aperit, licitamque meanti
Dat Natura viam. at donec Deus ille Creator,
Qui terrena animam primo statione locavit,
Evocat, haud illa statione excedere fas est.

Hic dubitans hæsit paulum Cato. Non datur ergo
Sponte mori victis (inquit:) nec obire Catoni
Dum dabit injustus Victor mandata, licebit?
Cæsaris expectem gladios, atque in caput istud
Ius illi agnoscam Superi? Dominumque fatebor
Esse meum, quem Roma suum decreverat hostem,
Quemq; ego damnaram? num justam injusta dederit
Bella potestatem? non sic, ô Numina; certe
Humanas placuit vobis confundere leges,
Et dare jus sceleri. sed si non sponte Catoni
Projicere hanc lucem fas est, at crimine vitam
Grandius est retinere nefas, quam grande putarem
Esse nefas nobis, turpem producere vitam
Cæsaris imperiis, & regna injusta probare!
Quam Romæ damnosa forent exempla Catonis!
Pompeii juvenes, qui nunc ad prælia gentes
Hispanas armant, patriæque impendere vitas
Non dubitant, justæ posthac non credere causæ,
Sed pulchris fortasse volunt desistere cœptis,
Nec libertatem per tanta pericula, per tot
Ærumnas quærent, cum nobis regna probentur,
Et non displiceat duro servire Catoni.
Ah potius fragilem hanc sit fas abrumpere vitam,
Quam te, Libertas, violem. sed Numina si te
Nunc tandem jussere moti, tua funera saltem
Prosequar, & Stygias liber comitabor ad umbras.
Non ultra dubitare licet, Tunc pectora dextra

Nudo

Nuda ferit, morienſque cadit; morientis ad ictum
Undique concurrunt famuli; labentia tollunt
Membra viri, vulnus refovent; mortique quietem
Eripiunt tantum, dum, quam projecerat ipſe
Tanto animo, heu fruſtra, contendunt reddere vitam.
Impatiens lucis propria Cato vulnera dextra
Dilacerat; mortemque docet non poſſe negari.
Cæſar Thapſiaca Victor de clade reverſus
Tendit Adrumetum, cum jam victoria paſſim
Securum præſtabat iter. non arma, nec ullæ
Inſidiæ clauſere vias. ignoſcit ubique
Supplicibus; cum nulla videt reſtare pericla,
Tutaque fortuna facta eſt clementia tanta.
Inde Uticam advenit Cæſar, fatoque Catonis
Audito ingemuit; queſtuſque, Oh invide, dixit,
Cur odio moreris noſtri? vitamque relinquis
Ne non Cæſareæ bonitati injuria fiat?
Heu tibi crudelis nimium moriendo fuiſti,
Ut moriendo mihi poſſes crudelior eſſe.
Durior interitu, quam vita armiſque fuiſti,
Hoſtis es; atque odium noſtri, quod ſanguine noſtro
Non potuiſti unquam, voluiſti ſanguine ſaltem
Nunc ſatiare tuo, teque ipſum impendere damno
Cæſaris. evitas noſtrum, crudelis, amorem,
Ut luctum facias, mihi quid clementia prodeſt,
Cui non Romani dubitant præponere mortem?
Infelix Magnus ſeſe committere fraudi
Barbaricæ potius quam noſtro elegit amori.
Sed tamen ille ſuas ſperans reparare ruinas
Auxilium infido, non mortem, à Rege petivit,
Quam tamen invitus ſubiit. tu ſponte periſti
Invidiam facture mihi, ſed detrahet illam
Invidiam, & ſpes injuſtas clementia vincet.
Deflebo funus, natumque amplectar honore;
Nec me crudelem victo fore ſentiet Orbis.
Dans veniam Cæſar timidis Uticenſibus, agmen
Defeſſum reficit, paulumque moratus in urbe
Munimenta videns, circumſpicit undique latam

Plani-

Planitiem, prope sylva stetit (regionibus illis
Rara nimis) non ampla tamen, quam lentus alebat
Bagrada qui siccas illic connectit arenas.
Horrida sylva fuit, conjunctis aëra ramis
Obscurum & tristes exclusis Solibus umbras
Complectens. nemus hoc ingressus Cæsar opacum,
Antrum immane videt nigro squalore repletum,
Et marcente situ, quem nox ibi longa creasset.
Infecit gravidas erumpens halitus auras.
Attonito terrore loci, tandemque roganti
Rem notam populis astans Libys incola narrat.
Hæc, Cæsar, multos jam non habitata per annos
Antra immensa olim monstrum exitiale tenebat
Pestis, & ita Deûm, serpens cui sæcula nulla
Produxere parem terris; non tanta palude
Lernæa tumuit reparatis anguibus Hydra;
Nec qui poma Draco custodiit aurea; nec, quem
Servantem vigili Phryxæum lumine vellus
Somniferis tandem domuit Medea venenis.
Nec tu Phœbeis Python confixe sagittis
Tantus eras, populis species incognita primis.
Serpente in tanto potuisset Gorgonis omne
Absumi virus; Libycis nec majus arenis
Hoc monstro, semen si defluxisset in unum,
Pestiferæ tabes generasset tota Meduſæ.
Tam longum sese (centum porrectus in ulnas
Quippe fuit) volvit Serpens per fluminis undas.
Ut quoties gyris distendit terga solutis
Adversa prædam potuit deprendere ripa.
Sæpe illic Tigris spumantes oblita rictus,
Atque cruentati taurorum cæde Leones
Flumina dum libant, monstri conduntur in alvo.
Atque utinam his tantum prædis contenta fuisset
Ingluvies; periere homines, quicumque per æstum
Umbrosæ fessi petierunt tegmina sylvæ,
Aut quicunque istos, adverso numine ducti,
Advenere viri gelidos haurire liquores.
Nam simul ac nigro Serpens caput extulit antro

Horren-

Horrendus, totamque implerunt sibila sylvam,
Attonitos timor invasit; non ulla salutis
Spes manibus, non ulla fuga. deprendere prædam
Distendit subito toto se corpore Serpens
Sæpius in flumen, monstrum vitare nefandum,
Desiluere viri: sed non præstare salutem
Flumen eis potuit. nantes correpsit in undis,
Nec mergi licuit miseris, pejora manebant
Fata illos, monstri obscœna conduntur in alvo.
Sic impune diu sylva grassatus in ista
Egressus tandem est, & se ad majora paravit.
Quid pecudum strages, quid singula fata virorum
Persequar? haud vacat hic privatas dicere clades.
In populos furit; & totis cum gentibus atrox
Bella gerens, ausus Romana lacessere castra est;
Cum primum turmas Libyes ad littora duxit
Regulus Ausonias, & in his consederat arvis,
(Quis mihi de tanto credet certamine?) solus
Invasit totas acies. exercitus ille,
Qui sibi promisit Libyæ, & Carthaginis altæ
Imperium, quem tot gentes, undique timebat
Tertia pars, uno vix se defendit ab Angue.
Dux capere arma jubet, nec solis ensibus illic,
Aut pilis, sed balliſtis, quæ mœnia summa
Et turres quaterent, monstro nova bella parari.
Protinus insonuere tubæ; tunc erigit alte
Se, dirumque caput Serpens attollit in auras
Undique despiciens campos, tantusque videtur
Quantus is est geminas cœlo qui dividit Arctos.
Tunc asper sævit; Stygias de gutture diro
Exhalans nebulas, & flammea lumina torquet.
Squamea cum volvit sublatus terga, putares
Excelsum ad pugnas castellum sponte moveri.
Distantum longe subito se immittit in ora.
Hos morsu, alios tactu necat hos, hos tollit in altum,
Ut casu interimat miseros; totasque cohortes
Sternit humo, latas cauda dum verrit arenas.
Consternuntur equi passim, fræniſque rebelles

Invi-

Invitos ſævi dominos Serpentis ab ira
Dum fugiunt campo portant. ceſſere manipli,
Tergaque vertiſſent (ſi fas eſt credere) cuncti,
Ni tandem valido contortum haſtile lacerto,
Dum ſeſe arrectus tollit, ſub pectore diro
Hæſiſſet, fluxit ſanies de vulnere nigra.
Horrendum immugit tum primum vulnera paſſus
Longævus Serpens, caudaque flagellat arenas
Iratus; cuncti clamorem ad ſidera tollunt,
Speque alacres validis mittunt per inane lacertis
Undique pila. ferit pars magna innoxia tergum
Squammoſum monſtri, crepitantque ſonantia tela,
Ut ſonat æſtivus ſalientis grandinis imber
Tegmina tectorum feriens. haſtilia quædam
Fortunata magis maculoſo vulnera ventri
Infligunt. ſolus levibus penetrabilis illi
Venter erat telis. nigro humectantur arenæ
Sanguine Serpentis, fœcundæque ante venenis
Gorgonea de tabe, novo nunc ſemine triſtes
Concipiunt iterum peſtes, & monſtra nefandà.
Nec minus iratus Serpens, tantique doloris
Impatiens ſævit campis, & corpora leto
Proſternit. levibus nequicquam prælia pilis
Aut jaculis tantum tentaſſet miles in hoſtem;
Robore ni tandem demiſſa Phalarica magno
Immenſi ſpinam fregiſſet pondere dorſi.
Tum fractus vires, & tanto languidus ictu
Decubuit. ſolito non ſeſe attollere niſu
Jam potuit, patulo tantum minitatur hiatu,
Et nebulas læſis expirat faucibus atras,
Sic quoque lethalis. tandem ſtridore per auras
Tormento volitat Trabs acta, caputque nefandum
Diſcutit, & cerebro nigras diſpergit arenas.
Horrendus tandem Serpens tot jugera magno
Ventre premens, ipſa metuendus morte jacebat.

Poſtquam oculos ſylvæ miracula tanta vetuſtæ
Cæſaris impleſſent, Utica diſceſſit ab Urbe,
Et victi per regna Iubæ victricia ducens
Agmina,

Agmina, regalis famosa ad mœnia Zamæ
Pervenit. Ducis hic Petreii animosa Iubæque
Funera cognoscens, animo tam tristia fata,
Fortunæque vices summæ miseratur amaras.
Tunc Urbe exceptus Zamenses laudat, & illis
Præficit imperio Crispum. Maurusia tellus
Romula de tanto facta est Provincia Regno.
Inde Uticam remeans, ventis dans carbasa, Sardon
Appulit, atque illa paullum tellure moratus,
Tutus ad Ausoniæ pervenit littora Cæsar.

LIBER

LIBER V.

ARGUMENTUM.

Triũphi Cæsaris quatuor cõtinuis diebus. Templum Veneri extructum. Pompeii Juvenes bellum in Hispania renovant.

ROmuleas arces celeri victoria fama
Cæsaris intrasset. Fictis certare parati
Obsequiis complent Phœbeia palatia patres.
Atque quater denis (quamvis devicta sit ipsa
Illo Roma die) decernunt vota diebus.
Cæduntur Tauri, gratoque altaria thure
Cuncta calent. nec tot sunt templa ornata coronis,
Cum Latio audita est olim victoria felix
Scipiadæ, & fusus Zamensibus Hannibal arvis.
Aut cum Teutonicis intravit mœnia victor
Exuviis Marius. non plus felicibus armis
Externisve unquam lætata es, Roma, tropæis
Quam nunc amissa pro libertate triumphas.
Tum justo, meruit quem Gallia victa, triumpho,
Dilatoque diu, jungunt Decreta Senatus
Tres alios, veteres ut possit Cæsar honore
Obscurare Duces, pompasque excedere cunctas;
Utque triumphales utroque à cardine laurus
Ornarent pariter currus: Australibus illa
Splendida divitiis, Boreæ generosior ista
Robore & exuviis: ut pictis mista Britannis
Agmina Niliaca incedant, ut sole perustos
Mazaces albo comitentur corpore Suevi:
Ut Galli Armenis juncti, Maurisque Sicambri
Spectentur pariter popalis: longeque remotæ
Tot possint Gentes, & quas commercia nunquam
Junxissent, Latiis junctæ nunc ire catenis,

Commu-

Communemque simul vinctæ deflere ruinam.
Ut cunctos pariter fontes, captivaque Tibris
Flumina Cæsareis videat depicta tabellis.
Inde catenati lugens Germania Rheni
Fata sui sedeat: Nilus septemfluus illic
Cornua fracta gemens: frænato ut gurgite Gallis
Inde suis Rhodanus, Mauris hinc Bagrada ploret.
Nec majorem ullo sese Urbs Romana triumpho
Fortunamque suam potuisset cernere, si non
Ipsa triumphatæ partis pars magna fuisset.
Tot clarus titulis, tot bellorumque superbus
Exuviis, Tyrio Cæsar spectabilis ostro
Mœnia sublimi intravit Romana triumpho,
Quadrijugis vectus niveis, quos pascua mittunt
Clitumni læta, & sacræ victoribus undæ.
Dicito Calliope, quot gentes quattuor illis
Quos Ponto, Ægypto, Libye, Gallisque subactis
Ducebat Cæsar, spectabat Roma triumphis.
Quam diversa fuit facies, quam corpore toto
Ornatus populis varius, quam dissona lingua,
Dum fluvios tabulis pictos, dum facta metallis
Oppida, bellorum series, diversaque pugnæ
Tot genera ostendit; varie & fabricata ministri
Arma, Ducum exuvias, argenti pondera & auri,
Captaque magnorum portant diademata Regum.
Sed si non tantæ dignaris singula pompæ
Dicere Calliope, saltem miserabile magni
Vercingetorigis fatum reticere putato
Esse nefas, quem bellantem tot viderat annos
Gallia, collatis toties cum Cæsare signis,
Et toties renovantem acies, proavita tueri
Iura, jugumque suis Romanum avertere Gallis.
Hic, quem dura Ducis nimium sententia morti
Damnasset, residens indignabunda pheretro
Dejicit ora; tegit frontem diffusa minacem
Cæsaries; diis iratus, vitamque perosus
Captivam, domini gladios optare videtur.
Ecce alia in Phario facies miseranda triumpho

Cordi

Corda movet vulgi. incessit Regina catenis
Arsinoë, passis per candida colla capillis,
Et teneras, modo quæ gessere Ægyptia sceptra,
Auratis palmas manicis religata tenebat.
Quamvis Arsinoën non hic sententia mortis
Dura manet. parcit clementia Cæsaris illi:
Aut donat victor, Cleopatræ captus amore,
Germanæ veniam, Phariamque remittit ad aulam.
Heu quantum Cleopatra tibi, si capta perisset
Hic soror, abstulerat crimen Fortuna futurum!
Nam miseræ Arsinoë donatam à Cæsare vitam
Crimine majori posthac soror impia tollet.
Maxima sed populi subiit miseratio mentes,
Cum videre Afro pueri captiva triumpho
Ora Iubæ; cujus Libyco rex maximus Orbe
Nuper erat Genitor, qui tot modo regna, tot urbes,
Tot populos lata tenuit ditione remotos.
Quis Latius, miserande puer, tam obtusa gerebat
Pectora, quem tua non ætas innoxia movit?
Aut quis te tanto dejectum culmine regni
Immerita hostili præbentem colla catenæ
Non mœrens animo vidit? Sed cæca futuri
Mens hominum. felix, quæ tam miseranda videtur,
Sors tua, magne puer; vinclis felicior istis
Es Iuba, quam magni maneant si regna parentis,
Et stet firma tuis tellus Mauusia sceptris.
Illa dies quæ te captivum fecerit, illa
Transtulit in melius (quis crederet?) illa futuræ
(Tristis visa licet) posuit fundamina famæ.
Moribus Ausoniis primis nutritus ab annis,
Barbarie exutusque, tuo felicia posthac
Tempora constituens orbi, moderamine justo
Commissas olim regni tractabis habenas.
(Nam te post casus tantos ad culmina Regni
Evehet Augustus Cæsar, solioque locabit.)
Præterea excultus studiis, miranda relinques
Ingenii monumenta tui, calamique perennis
Docti fama tibi per sæcula cuncta manebit.

Se

Sed non Pharnacis captiva Quiritibus ora
Armeno potuit Cæsar monstrare triumpho.
Ille fuga evasit. vehitur fugientis imago;
Et VENI, VIDI, VICI, tria verba superbo
Portantur curru totum narrantia bellum.
Romanos animos, plus quam spectacula viva,
Tristia fata Ducum tabulis depicta movebant.
Illic mœsta videt civilia vulnera Roma,
Et proprias luget clades; illic sua quisque
Funera Romanus, cognataque damna recensет,
Inter Barbaricas strages, & funera Regum
Extera, magnates Libyæ, cæsosque per Alpes
Gallorum proceres; proprio qua pingitur ense
Rex Iuba transfixus convivia mœsta cruentans,
Demersusque sui Nili Ptolemæus in undis,
Monstrantur Latiæ mortes, absumptaque bellis
Maxima Cæsareis Romanæ nomina gentis.
Hic cum Rege Iuba Petreius, Afranius illic:
Illic Torquatus moriens, hic Sulla jacebat.
Nec procul hinc oculis agnoscunt flentibus ora
Scipiadæ, puppi jam desilientis ab alta.
Te quoque, Sancte Cato, fodientem viscera dextra,
Et properanti animæ lacerantem vulnera cernunt.
Verum inter procerum tot mortes una tacetur,
Nec tabulæ mœstis monstrare Quiritibus audent
Flebile Pompeii fatum, ne tanta triumphos
Tristaret clades. sed mors ea sola relicta,
Quæ tum præcipue populo expectata fuisset,
Altius infixa est quærentibus, & bene cuncti
Iam sine picturis Magni miserabile letum,
Et seriem tantæ possunt memorare ruinæ.
Quis numerare queat variæ spectacula pompæ?
Quot campis ludi? nova quot certamina Circo
Spectentur populis? quantoque madescit arena
Sanguine nobilium dat quas Hyrcana ferarum
Sylva, aut monstriferis nutrit Getulia campis?
Quin & Nocturnæ præfulgent undique pompæ,
Delectantque, parat cum post spectacula Cæsar

Nocte redire domum toto famulante Senatu.
Cum mediam cernunt Elephantes ire per urbem,
Et lucem gestare: forum via lactea visum est:
Tot simul accensis Elephantum terga micabant
Ignibus, atque ibant cœlestibus æmula signis.
Nec tantas Victoris opes spectacula vana
Testantur solum; sed duratura per ævum
Exurgunt opera, & sæclis miranda futuris.
Nam templum Veneri, domus á qua Julia nata est,
Aut pius, aut tanta sublatus origine Cæsar
Magnificum extruxit, spoliisque ornavit opimis.
Ut formosa Venus tanto videatur honore
Plus Jovis Uxorem, & Tritonida vincere, quam cum
Aurea poma illi nemorosæ in vallibus Idæ
Judicium Paridis Priamo fatale dedisset.
Plusque Dioneæ veneratur numina Mundus
Quam vel Junonem vel Pallada: dignius orbi
Nomen Iulææ censetur stirpis origo
Quam Superûm Regina, aut vertice nata Tonantis.
Interiora auro radiabant limina Templi
Marmorei, auratæque trabes, cælataque multa
Arte micant simulachra Deûm, & spirantia signa.
Hic Troja antiqua, & Veneris Phrygiique videntur
Anchisæ thalami, decantatumque Poëtis
Frondescit nemus Idæum, quod debuit olim
Vatibus, hic tantis debens pictoribus Ida.
Hic torus exurgit mollis, quem mater Amorum
Progeniem terris, tantosque datura nepotes
Cum juvene Anchisa quondam Venus aurea pressit,
Concubitumq; hominis pulcherrima passa Dearû est.
Æneas juxta Soboles stat, corpore talis
Formoso qualis semper florente juventa
Exultat Phœbus: frænata aut Tigride qualis
Bacchus odoratis curru descendit ab Indis:
Troius Æneas, cui tantam Musa Maronis
Donavit felix famam per sæcula, quantam
Mæonius Graio vates præstabat Achilli.
Illic eximiæ visa est pietatis imago,

C

Cum bonus Æneas, Troja pereunte, parentem
Grandævum attollens humeris, per tela, per ignes
Hostiles rapuit. non illi Laomedontis
Arsuræ curantur opes, non fulva suppellex,
Nec sparsæ passim per tanta incendia gazæ:
Sed Genitor, Phrygiique lares, & sacra Deorum.
Pone patrem sequitur tortem formosus Iulus,
Unde genus nomenque suum gens Iulia duxit.
Condidit hic Albam longam, multosque per annos
Imperio rexit. longo dehinc ordine picti
Post primum Albani Reges monstrantur Iulum.
Donec Iuleam Tullus Rex diruit Albam,
Transtulit & Romæ cives. hinc ordine rursus
Reges atque Duces Latii, Romanaque fata
Usque ad Cæsarei monstrantur tempora regni,
Quo vetus Alba iterum Romam vicisse videtur.
Robore sed quamvis munita potentia tanto
Cæsaris, & populi plausu firmata videtur:
Nutat adhuc, & plus terris quatietur Iberis
Quam vel Thessalicis, vel Thapsi tristibus arvis:
Maxima adhuc restant discrimina, maxima bella,
Quæ juvenes facient Pompeii nomine tanto
Non indigna. truces vicinos Gadibus illi
Herculeis armant populos. Hispania sedes
Tertia bellorum, & Romani scena furoris.
Currit ad occasus, extremaque littora Mundi
Iam civile nefas, qua sese Hispania pandit
Ultima. non ulli populo majora videntur
(Cum vastus fessos exacta luce jugales
Proluit Oceanus) rutilantis corpora Phœbi.
Atque ideo propiora suæ putat incola terræ
Deceptus, tanquam sese illic ætheris alti
Convexum inclinet. sed majus ab æquore tanto
Surgentes reddunt nebulæ, densique vapores
Objectum, radios oculi diffundere sueti.
Hinc non ulla vident surgente crepuscula Phœbo,
Nec fugiente. dies oritur cum Sole, caditque.
Tota jacet corii specie diffusa bovini

Terra Hiſpana, mari cincta undique, & inſula pæne
Facta, niſi gelida quod Pyrenæus ab Arcto
Mons interpoſitus Gallis diſterminat agris.
Facturum tantis montem divortia terris
Excelſum poſuit Natura, & vertice cœlum
Æquantem ſummo. nudum eſt, & gramine nullo
Veſtitum, quod Gallorum præpinguibus arvis
Objicitur Boreale latus: contraque cacumen
Qua ſteriles terræ campos proſpectat Iberæ,
Frondoſum ſylvas denſas, & paſcua læta
Oſtendit; tanquam Galli felicibus arvis
Divitias mons iſte ſuas conceſſerat, utque
Veſtiret ſeſe, terras ſpoliarat Iberas.
Nubifero, famæ ſi credas, nomina monti
Pyrene miſeranda dedit. regnabat in illo
Monte Bebryx Genitor, parvaque excepit in aula
Hoſpitio Alcidem formoſa armenta petentem
Geryonis. viſa eſt Alcidæ regia virgo
Pyrene, placuitque nimis, deceptaque tandem
Hoſpitis invicti placido ſuccumbit amori.
Conjugium Alcides miſeræ tedaſque jugales
Si modo Geryonis victor remearit ab arvis,
Promittit; ſed fata negant crudelia tedas.
Nec prius Alcides vincit, quam funere triſti
Pyrene formoſa jacet. timet illa parentem
Iratum; nec jam vitiati pondera ventris
Ulterius celare valet. queribunda pererrat
Frondoſas latebras, & vaſti devia montis;
Solaque furtivum ſylvis deplangit amorem.
Amphitryoniadem falſum, tardumve vocabat;
Donec plorantis fruſtra, magnique vocantis
Herculis auxilium leto crudelior ipſo
Bellua formoſæ laceravit virginis artus.
Amphitryoniades triſtem Bebrycis ad aulam
Jam victor rediens, amiſſa virgine demens
Et formidandus luctu, per luſtra ferarum,
Per juga, perque alti frondoſa cacumina montis
Tendebat, ſponſæ quærens veſtigia charæ,

Pyre

Pyrenenque ſuam mœſto clamore vocabat.
Pyrenen ſylvæ, Pyrenen antra ferarum,
Et curvæ toto reſonabant monte cavernæ.
Ingemuit locus ipſe; feræ tremuere, metuque
Montani latuere fures, nec quærere prædam
Immanes audent urſi, torvive leones,
Dum nemore atque jugis graditur Tyrinthius altis.
Sed poſtquam laceros artus, atque ora puellæ
Deformata ſuæ cognovit, fata Deoſque
Multum incuſavit lacrymans tunc oſcula charis
Reliquiis repetita dedit; ſupremaque plangens
Funera, Pyrenen tumulavit montibus illis.
Diruet (hanc inquit) molem non longa vetuſtas.
Famaque tum tua major erit; tumulique ruina
Augebit tumulum. toto tunc monte jacebis,
Ut juga tota tenet Bacchus Niſeia ſepultus.
Mons erit iſte tuus. conſenſit fama, tenentque
Pyrenes iſti nomen per ſæcula montes.
Pompeii juvenes inſtructo milite Gades
Linquentes, bellum omne locant, qua pinguia Bætis
Culta ſecans, ſua felici dat nomina terræ.
Oppida cepiſſent primo regionibus illis
Ateguam, atque Ucubin, & nomen clade futura
Funeſtum Auſoniæ Mundam, & te grata Camœnis
Corduba, doctorum cunis fœcunda virorum.
Undique Pompeiis vires Hiſpania mittit.
Hic præter Latias Aquilas, Romanaque ſigna,
Quæ Varus, duxitque acer Labienus, Iberi
Pugnaces coëunt. hic trux ſtat Cantaber, armis
Qui vitam impendit ſolis, gens neſcia pacis
Aut ficcæ mortis, ferro prævertere ſueta
Imbelles annos: decus eſſe abrumpere vitam,
Naturæque putant ſegnem donare ſenectam.
Augurii ſacri, diviſarumque peritam
Flammarum pubem dives Gallecia mittit.
Callaici veniunt, qui, dempto Marte, laborem
Non ullum novere viri· nam ſemina ſulcis
Injicit, & duro glebas invertit aratro

Fœmina, dum manibus peraguntur bella virorum.
A Minii ripis patrii venit impiger Astur.
Auriferique Tagi fulgentia signa ferebat
Incola deciduum consuetus cernere Solem.
Et Vasco insuetus galeis, & Concanus audax,
Qui se Massagetum dura de stirpe fatetur
Cornipedis consuetus equi potare cruorem.
Celtiberi, bello qui corpora cæsa suorum
Igne cremant, creduntque nefas si forte jacentum
Exanimes fera vel volucris depascitur artus.
A ripis rapidi veniunt Sucronis, & omnes
Hispanæ gentes, quæcunque aut funera Magni
Ulcisci, aut Latios cupiunt nutrire furores.

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

Pugna navalis cũ tẽpestate describitur, funestũ Mundæ prælium. Cn. Pompeius, Varus, & Labienus interfecti sunt.

EXcipit Oceanus civilia bella priusquam
Hispanas tangant terras, & tristia Pontus
Pompeianarum gestat præludia cladum.
Qua Tarteſſiacas extremum littus ad oras
Extendit Libye, Pompeii nomine Varus
Æquora custodit: pro Cæsare Didius illuc
Classibus advenit, vicinaque littora utrinque
Æquoris angusti belli videre furorem,
Et terris timuere suis. vix pugna coorta est
Cum variis subito tumuerunt æquora ventis.
Fluctibus insurgit totum mare; plusque pericli
Quam gladii hostiles tempestas atra minatur.
Et Tingitanis primo ruit Auster ab oris,
Corus ab Occiduo pelago, violentus Ibero
Littore surgebat Boreas, & flatibus undas
Reppulit adversis. variis vexata procellis
Æquora confusos tollunt ad sidera fluctus.
Nil aliud dubio flatu voluisse videtur
Quam turbare mare, & sceleratum abrumpere bellũ
Æolus, aut mediis undis utramque, priusquam
Sanguine civili madeant, immergere classem.
Sed rabiem Oceani vicit, ventique furorem
Bellandi vesanus amor; tantisque ruebat
Militis impietas ad prælia dira procellis,
Quantis Mercator, quamvis avidissimus, undas
Æquoreas tentare neget; nec vellera Parmæ,
Indum ebur, aut rubro pretiosas æquore concha s

Auderet tali ratibus conquirere cœlo.
Iamque propinquabant classes, validisque lacertis
Sulcatas vertere undas, tonsisque sese cabant
Excussis: fluctu spumabant cærula cano.
Innumeræ pariter tolluntur ad æthera voces.
Nec jam remorum sonitus, clangorve tubarum
Audiri poterant: hominum clamore premuntur:
Sed remos, voceſque hominum, sonitumque tubarum
Bacchantes venti, tempestatesque sonoræ
Exuperant. nimbis pariter jaculisque diurna
Lux periit, densis & inhorruit unda tenebris.
Tum rostra haud visis sonuerunt obvia rostris.
Occurrunt aliæ proprio conamine naves:
Hostibus objiciunt alias agitata procellis
Æquora, & invitas forsan concurrere cogunt.
Navibus elidunt naves, hominumque furori
Additur ira maris, cunctos geminata pericla,
Dissimilesque metus urgent caligine tanta.
Dum pugnant alii, pelagi sarcire ruinas
Contendunt alii, & propiorem avertere mortem.
Nec jam pugnantes pro Cæsare Didius audax
Hortari poterat, nec in ordine vertere classem:
Non Pompeianis Varus mandata valebat
Militibus dare: nec voces fragor æquoris ullas
Iam finit audiri; ventis, fatoque relinquunt
Omnia, & attonitas classes Fortuna regebat
Prælia committens. rostro perfossa carina
Subsidet, & fatum nescit cui debeat: hosti,
An tempestati. nec sola fragoribus auris
Terretur: sed nox oculis obducitur atra.
Nec tamen est tenebrosa satis; sed tristius illis
Exoritur lumen tenebris, & fulgura ponto
Crebra micant, luciſque repoſcere regna videntur.
Quam Sol non potuit depellunt fulgura noctem.
Illic dum tumidis forte oppugnatur in undis
Pompeiana ratis, nec se defendere contra
Hostiles valet incursus, & capta videtur,
Vendicat iratum pelagus sibi: gurgite pinus

Mergi-

Mergitur, & rapuit victoribus unda triumphum.
Aſt alias jam poſſeſſas victore carinas
Obruit, & cito devictos ulciſcitur æquor.
Contra utramque diu claſſem fortuna videtur
Pugnare, atque odiis vexare hoſtilibus ambas.
Finivit tandem dubii certamina Martis,
Oſtenditque quibus cœli pelagique labores
Ipſe exciviſſet tantos. victoria claſſi
Cæſareæ jam plena fuit, quam Didius audax
Erubuit vento aut pelagi debere procellis.
Amiſſam Varus claſſem videt. obruta ponto
Pars jacuit: pars victores poſſeſſa vehebat.
Reliquias ſecum fugientibus inde carinis
Carteiæ ad portum vexit, ratibuſque relictis
Emenſus tellure vias, hinc caſtra petebat
Pompeii juvenis toto tunc milite fruſtra
Mœnia Pompeius munitæ obſederat Ullæ.
Interea curſu celeri (quo bella ſolebat
Conficere) Hiſpanas properabat Cæſar ad oras.
Quem Roma egreſſum dena bis luce Saguntus
Excipit, Urbs fidei clarum per ſæcula nomen,
Et crimen quondam Superûm, quod non niſi magno
Deleri excidio potuit Carthaginis altæ.
Urbis ad Occiduum nitidis it Duria Lymphis
Culta rigans vicina, atque in Mare tendit Iberum.
Sed ducis haud tanti curſum vel Duria tardat,
Vel rapidæ Sucronis aquæ, monteſve coruſci,
Queis faciunt dites argentea nomina venæ.
Inde rapit curſum flavæ per littora Bætis,
Et procul egreſſus totis te, Corduba dives,
Obſidione premit turmis, non ſpe potiundæ,
(Præſidiis urbem validis nam Sextus habebat)
Sed trahat obſeſſæ ut Pompeium à mœnibus Ullæ.
Quod juxta evenit. namque obſidione relicta
Pompeius totis ſectatur viribus hoſtem
Jam pugnæ cupidus; ſed non certamen iniquo
Cæſar inire loco ſtatuit: verum agmine moto
Progreſſus, Salſi non magnas tranſilit undas,

Ateguamque capit subita feliciter arte.
A tegua amissa, veritus Pompeius Iberas,
Fortuna quassante fidem, ne perderet urbes
Et reliquas, uni properat committere pugnæ
Spes omnes, vireisque suas, hostemque secutus
Ocyus, ad Mundæ fatalia pervenit arva.
Castra locat tumulo modico, qui desuper omnem
Planitiem late despectat, Cæsaris unde
Ante oculos positas potuit numerare cohortes.
Nulla hic auguria, aut tantæ prænuntia cladis
Prodigia implêrant campos aut aëra; nullæ
Vel per inane faces, vel diræ arsere cometæ.
Non signis examen apum, liquefactave pila
Fulmine; non volucres, non exta minacia terrent.
Plus tamen hic mœrent omnes, metuitque silentes
Turba Deos, tanquam clades immanior omni
Ostento his campis, & inenarrabile damnum
Immineat Mundæ. tacito portenta timore
Quæ nulli fecere Deûm, sibi quisque creabat.
In Pompeianis per mœsta silentia castris
Ancipites errant animi. nunc improba vota
Concipiunt, & spes diras, umbrasque videntur,
Horridaque ante oculos mortis simulachra futuræ
Cernere: lymphata rursus formidine pallent.
Nec, quamvis sperare nimis fortuna vetabat
Cæsaris, exoptant victas producere vitas.
Danda tamen venia est illis, cum Cæsaris audax
Bella timet miles, Latium qui sæpe cruorem
Hauserat; & patriæ toties in viscera fortes
Incipiunt trepidare manus. exercitus orbis
Ille triumphati domitor, victorque Senatus
Romani, qui tam præceps in bella ruisset
Thessala, Thapsiacisque ausus prævertere campis
Iussa Ducis, jam jussa timet, sonitumque tubarum;
Nec sibi desuetum potis est celare timorem.
Sed minus ut vulgi pavidos mirere tumultus,
Tristis ad hæc Cæsar funestæ prælia Mundæ
Ipse venit. consueta dreſt fiducia, nec frons

Illa

Illa Duci est, ex qua toties felicia belli
Ante tubas hilaris tulerat præsagia miles.
Lubrica fortassis mœsto tunc pectore dona
Fortunæ expendens, quantisque agitata procellis
Sint humanarum metuenda cacumina rerum,
Per tot Magnorum quas fecerat ipse ruinas
Formidare suam discit. felicia Magni
Tempora dinumerat; totque inviolata per annos
Prosperitas, similisque suæ, Pharsalia donec
Tam longas evertit opes, in mente recursat.
Et Magni casum, postquam fastigia Magni
Attigerat, jam visa levis Fortuna minari.
Hæc mœste reputat Cæsar, mentemque labantem
Corripit, iratus tacite; tandemque cohortes
Alloquitur vultu cæcum celante timorem.
Bellorum comites, qui mille pericula, mille
Vicistis plusquam Herculea virtute labores,
En vobis toties truncata repullulat Hydra.
Ultimus hic labor est; infirma atque ultima colla
Exerit; hic virtus eadem, quæ prima recidit,
Et robusta magis, resecet postrema, nec ultra
Crescere civilis permittat semina belli,
Quæ post tot clades imbellis Iberia nutrit.
Sanciet hæc nobis pacem victoria, totus
Exarmatus erit post hæc certamina mundus.
Sed qui sunt qui bella parant? qui Cæsaris enses,
Et totidem bellis victricia signa lacessunt?
Destituet plebs ista Ducem non sponte secuta,
Sed casu. num Pompeii pugnabit amore
Quem non novit adhuc? num vanâ nominis umbram
Plusquam Cæsareas vires, quas nuper Ilerda
Vincentes vidit, populus formidat Iberus?
At vero si qua est Legio Romana sub armis
Pompeii; rudibus constat tyronibus, aut his
Qui vobis victi fugientia terga dederunt,
Et veterem adducunt secum ad nova castra timorem.
Quæ toties victus faciet jam prælia Varus?
Hispaniſve geret Labienus transfuga plusquam

Aut

Aut prius Æmathiis, Libycis aut gesserit arvis?
Ite, mei comites, belloque imponite finem.
Dixerat; at nullo excipiunt clamore cohortes
Verba Ducis; nec stridentes accendere possunt
Dejectos animos litui, conceptave cornu
Classica; nec quanquam ad pugnã de colle propinquo
Decurrunt Pompeiani, procedere campo
Longius, aut rapido (ut mos est) occurrere cursu
(Tum primum trepidus) veteranus Cæsaris audet.
Quod simul ut vidit, magna inflammatus ab ira,
Deseritisne Ducem, & faciet nece Cæsaris (inquit)
Vos timor emeritos hodie? simul arripit hastam
Ductor, & adversos solus defertur in hostes.
Obstupuere illi, quibus hæc miracula, miles
Cæsareus timidus, temerarius ipse, videntur.
Vix oculis primo credunt; mox in caput audax
Undique pila volant; donec vincente pudore
Non virtute metum, cunctis exercitus armis
Ad Ducis auxilium procurrit, & impia tanta
Tunc rabie, quanto detractavere timore,
Bella gerit, redimat Romano ut sanguine culpam,
Et dira faciat funesta placula cæde.
At primo pugnæ gentes utrinque furore
Diffugiunt, solis peragendaque bella relinquunt
Ensibus Ausoniis; aliis nec egebat Enyo,
Pallida nec plures Alecto optabat. in omne
Suffecere nefas hæ dextræ. hic constitit atrox
Pugna; pares urgent acies, animique, paresque
Iratum stimuli. magnis hortatibus ambo
Inter spemque metumque Duces discurrere primo
Cœperunt, frustraque suos impellere, donec
Lassati excedunt pugna; collemque propinquum
Ductor uterque capit. diri hinc discrimina belli,
Totque cruentatos enses, tot stragis acervos
Dum tristes spectant, vix formidare vacabat,
Vix sperare, Duces subiit miseratio sola,
Feralisque timor, ne non victoria mœsto
Ulla, sed ambobus lugenda tragœdia campo

Resta-

Reſtaret, Latiuſque illic procumberet Orbis.
Ultima Cæſarei reſtare pericula credunt:
Et Pompeiani poſt hæc ſperare recuſant
Prælia. pugnaces animos agit æmula virtus.
Utque magis ſtupeas, cunctis incognita bellis
In totis ſubito ſunt orta ſilentia campis
Dum media fervent rabie; nulloque virorum
Audito clamore, manus movere furentes.
Ad Pompeianas tandem Victoria partes
Se trahere eſt viſa, & paulatim cedere retro
Cæſarei cœpere; fuga vix Centuriones
A turpi retinere queunt; cum fortia Cæſar
Pectora denudans ſtricto ſic enſe profatur:
Non tibi jam fortuna levis, quæ condere ſumma
Exoptas potius quam condita ſumma tueri,
Iraſcor; ſatis ampla mihi, quæ nulla tacebunt
Sæcula, feciſti, fateor. transferre favorem
Iam te, Diva, decet, mundo ne ignota poteſtas
Sit tua, meque Deum deceptus crederet orbis.
Dixerat; & certa fodiſſet pectora dextra.
Sed Fortuna (velut prope ſumma pericula mater
Stare ſinit puerum interdum, ut majora timenti
Gratius auxilium veniat) ſubmittit alumno
Unde minus ſperatur opem. nam caſtra Bogudes
Extra aciem poſitus, prædæ perductus amore
Pompeiana petit. contra hunc ad caſtra tuenda
Ex acie educit Labienus quinque cohortes.
Perdidit infelix Pompeium hic caſus, & omne
Mutavit belli fatum. pro Cæſare falſus
It timor, & cunctis Labienus terga dediſſe
Creditur; illa ſuos debellat opinio, ſpemque
Cæſareis creat. errorem monſtrare, metumve
Tantum inhibere ſtudet fruſtra Pompeius; acerbo
Prodita diffugit caſu miſeranda juventus.
Infelix Varus toties devictus ab armis
Cæſareis, quem tot per clades fata tuliſſent,
Iam male ſervatam cupiens abrumpere vitam
Irruit in medios enſes, in vulnera lætus

Mille

Mille ruit moriens: post tot certamina cladi
Huic superesse pudet, cumuloque deesse virorum.
At miser ut totis rediens Labienus in arvis
Pompeianorum vidit fugientia signa,
Erroremque simul fatalem audiverat, amens
Me miserum exclamat! tantæ, fortuna, ruinæ
Me facis authorem? per me crudelia fata
Ausoniam subigunt? hac hac fuge prodite miles,
Hoc aperi pectus, tristemque ulcisce cladem:
Aut pœnas sument pro vobis Cæsaris enses.
Tum vero, ut Leo Getulis in saltibus ardens,
Qui venatorum telis cingentibus, ultro
Affilit in ferrum, sese ingerit ipse periclis,
Et cupide letum gladio molitur ab omni.
Tandem vita fugit Stygias irata sub umbras.
Iam stragis cumulos, & ineluctabile damnum
Viderat infelix tumulo Pompeius ab alto,
Et quamvis lucem damnat, sperare juventus
Integra persuadet; necquicquam à tristibus arvis
Aufugit, heu terra statim moriturus in ista.
Sed fratrem Hispanas abscondent fata per urbes,
Cæsaris ut possit post mortem tristia rursus
Bella, & Romanos olim renovare furores.
Impia jam cædes oritur, passimque per agros
Palantes cædunt insano ardore furentes
Cæsarei, & tanto saturant crudelius iras
Victores, quanto plus tristia bella timebant
Ante tubas dudum. nec jam fugientibus ullam
Vicinæ latebræ, vel Pompeiana salutem
Castra dabant miseris, infirmave mœnia Mundæ.
Nam cito diripiunt victores castra; citaque
Vi Mundam expugnant; dum (quod vix ulla tacebit
Sæcula, vel credent forsan) pro cespite fossas
Corporibus complent, faciuntque cadavera muros.
Nec solum ante tubas, sed post hæc prælia tristis
Cæsar erat; quanti victoria constitit illa,
Et quam mœsta fiet civili gloria bello
Sero animum subiit, miseræ nunc vulnera Romæ,

Nunc

Nunc ſua, Victoriſque nefas crudele recenſet,
Invidiamque ſimul; victricem pæne coactus
Fortunam damnare ſuam, quæ clade triumphum
Obruit, & tanto merſiſſet ſanguine Lauros.
Talia dum mœſto volvebat pectore Cæſar;
Pompeii caput abſciſſum Cenonius affert.
Ingemit, & tantæ lacrymis agnoſcit obortis
Fata domus; ſubiit magni Genitoris imago,
Atque Ægyptiaco miſerandum in littore funus.
Quærenti fatum juvenis Cenonius infit:
Cum modo Pompeius Mundæ funeſta per arva
Tot ſtragis cumulos, tot corpora cæſa ſuorum
Infelix vidit, nec jam reparabile damnum,
Vectus equo celeri Cartejæ ad littora fugit,
Ut portum nactus notum, dare carbaſa ventis
Poſſet; at inſidias veritus, noſtroſque ſequentes
Littora deſeruit rurſus, ſylvamque propinquam
Conſilii incertus petiit. nos terga ſecuti
Inſtamus, ſylvamque oculis ſcrutamur opacam;
Quærenteſque diu fruſtra, ſub tegmine fagi
Umbroſæ tandem defeſſum, & vulnere claudum
Pompeium aſpicimus ſolum, (proh triſtia ſortis
Humanæ ſpecula, & pompæ documenta caducæ!)
Pompeium illum (inquã,) qui tecũ, ô maxime Cæſar,
Tot modo ſtipatus legionibus, & comitatus
Gentibus innumeris, tam longo tempore fatis
Pugnavit dubiis, jam cinctum milite nullo
Vidimus. ut tradat ſe hortamur; at ille minaci
Intrepidus vultu, nunquam me Cæſaris inquit
Captivum, victum quamvis, Fortuna videbit.
Abſciſſum videat caput, & cervice revulſa
Hæredem agnoſcat Magni. nec dedecus illud,
Quod fatum Genitoris erat, mihi Roma putabit.
Non tam vile tamen caput hoc certamine nullo
Ut vobis tradatur, erit. dum tela ſuperſunt,
Non gratis moriar. tum pugnam ingreſſus iniquam
In medioſque ruens, ſine ſpe, ſine viribus, omnes
Nos pariter ſola adjutus virtute laceſſit.

Nec

Nec vitam, quam tanto animo projecerat ipſe,
Servandi nobis conceditur ulla poteſtas.
Invaſit ferrum, ceciditque in vulnera lætus,
Et tandem invito mortem ſibi vendicat hoſte.
Tum Cæſar lacrymans, generoſum quærite truncum,
Thuriferis collecta rogis componite membra
Cum capite, & dignam tantis date manibus urnam.
Digreſſus Munda Cæſar ſecurus ab omni
Bellorum ſtrepitu victricia ſigna per urbes
Suſtulit Hiſpanas. jam Gades, Corduba dives,
Hiſpalis, atque omnes, quaſcunque interluit undis
Bætis Anaſve ſuis, victori tradere ſeſe
Non dubitant Urbes. populi, genteſque remotæ
Sub juga jam veniunt. abjectis Cantaber armis,
Callaicuſque ferox, & Celta, atque impiger Aſtur
Expoſcunt veniam, pacemque à Cæſare quærunt.
Nil terris olim venerabile nomen Iberis
Jam valuit Magni. cunctos Fortuna clientes
Tranſtulerat; ſolus jam poſſidet omnia Cæſar.
Nec mirum obtineat terras ſi ſolus Iberas,
Qui ſine rivali Romanas obtinet arces.

LIBER

LIBER VII.

ARGUMENTUM.

Honores Cæsari à Senatu decreti. bellũ in Parthos parat. conjuratio in Cæsarem. Prodigia. Cæsar in Senatu occiditur.

IAm se post clades tantas, tot vulnera gentis
Ausoniæ, & strages populorum, absumpserat ipsum
Civilis furor, & terris pax alma refulsit.
Defessis iterum rebus sperare quietem
Cœperunt populi, non tristia bella timebant,
Omnia dum tenuit Cæsar, nec in orbe potestas
Altera, nec fuerit communis Roma duobus.
Hunc supra invidiam Fortuna evexerat; hujus
Regnũ amat, ut tutũ, populus. nam qdem magis optent
Custodem pacis, quam qui fortissimus armis
Semper erat, nulloque unquam devictus ab hoste.
Plebs libertatem, sola contenta salute,
Romula projecit; nec post tot prælia pacem,
Quamvis cum Domino veniat pax ista, recusat.
Nec solum vulgus domino servire paratum
Cæsaris imperium votis amplectitur: illud
Et procerum pars magna cupit; tranquillaque Patres
Tempora lassati exoptant: quos (fulgura summos
Ut feriunt montes) feriunt discrimina sævi
Præcipue belli, & gaudens feralis Enyo
Sanguine nobilium semper. nec nomen inane
Iam libertatis (dudum ipsa eversa fuisset)
Sanguine jam retinere student. vix ipsa videtur
Libertas tanti. neque ficto Cæsaris augent
Obsequio titulos, sed vero pectore tantos,

Ne

Ne sibi Rege minor videatur Cæsar, honores
Decernunt, quantos nequeat privatus habere.
Perpetuum dictatorem, patriæque parentem
Appellant Patres; denos ut Consul in annos
Designaretur statuunt; altaque Curuli
Ipse ut supremus Romana Censor in urbe
Veste triumphali indutus, lauroque sederet
Perpetua ornatus. nec non de Principe Numen
Ut fieret Victor, donant altaria, Sacra,
Altaque templa, quibus pulcherrima juncta Dearum
Illius astabat statuæ Clementia sacræ.
Cæsareo faciunt Vestales nomine vota.
Et quo quæque die victoria contigit illi
(Civilis quanquam) celebrantur festa per urbem.
Crederet hoc aliquis, cum sint feralia fastis
Et Trebia, & Cannæ Romanis nomina; Mundæ,
Thessaliæ, Thapsique dies jam læta vocentur
Tempora? Pompeiique necem, sanctique Catonis,
Scipiadæque albis designet Roma lapillis?
Nullus restat honor, quem non assumere possit
Jam sibi, victori tanta est concessa potestas.
Quid nunc imperio securam Cæsaris urbem,
Et tandem optata, pro libertate, quiete
Lætantem, possit civilia rursus in arma,
Rursus in horrendas populos impellere clades?
Quid tantas Victoris opes, stabilitaque regna
Eruere · an non tam facile est suprema tueri
Quam dare Diis Superis? an non mortalibus ulla
Firma datur, nulliſque malis violanda potestas?
Nullane livorem poterit transcendere virtus?
Nec tantum meriti spatium est, quod non capit ulla
Invidiæ rabies? oh summis lubrica semper
Et minitans statio! non te tua plurima virtus
Securum Cæsar præstat, non robur in armis,
Non bonitas, tantaſque æquans Clementia vires.
Supplicibus frustra veniam, victiſque salutem;
Exulibusque urbem permittis; Romula frustra
Imperia exornare studes, dum legibus Orbem

Emen-

Emendas prudens, aut oppida diruta condis
Magnificus, tantis jamdudum extincta ruinis
Per te ſtat Carthago, noviſque impleta Colonis
Exurgit, nuribus non jam metuenda Latinis
Tu quoque reſtauras, Latiiſque habitanda Corinthi
Mœnia das Bimaris; nec famam auctoribus ullam
Detrahis antiquis; ſed adhuc retinere vetuſta
Nomina permittis totum vulgata per orbem.
Non tamen hæc fatum avertunt, nec regna tueri
Uſurpata diu poſſunt. non mentibus ulla
Conciliare jugum generoſis munera poſſunt:
Nec libertatem clementia penſat ademptam.
Invidiæ ſtimulos ergo ut lenire furentis,
Et capite inſidias, quas maturare quietem
Non neſcit, Cæſar factis avertere poſſit,
Nec non externo maculas abſtergere bello
Civiles; cum jam Craſſi vindicta periſſet
Debita jamdudum Latio; juſſu ille Senatus
(Ne Patrum imminui videatur ſacra poteſtas)
Decretoque togæ, mandari Parthica bella
Suppliciter petiit, felix ut more retento
Romulei antiquo populi, legionibus iret
Teſſera, ſicque alacri compellat voce Senatum:
Si mihi, conſcripti Patres, quæſita poteſtas
Eſſet, ut immani ſævaque tyrannide ſolus
Regnarem; ſut quodcunque jubet furor impius, aut mēs
Ægra metu, aut ſuadet luxus, vel prava libido,
Exequerer: tanto non tempore diſſimulata
Conſilia, & furiæ latuiſſent pectoris hujus;
Jamdudum gladios ſenſiſſet Roma nefandos.
Sed non nos vitiis famulantia geſſimus arma,
Nec factura urbi, ſed detractura tyrannos.
Libertatis erit cuſtos victoria noſtra,
Et legum. nec ſi non hæc perſpecta fuiſſent
Numinibus, noſtræ faviſſent numina cauſæ.
Cur gravis aut metuenda, Patres, ſit noſtra poteſtas,
Quæ vitam tot devictis dedit hoſtibus, & tot
Exulibus reditum? quis juſſu Cæſaris unquam

Dum

Dum ſiluere tubæ, jugulatus concidit hoſtis?
Scipiadæ chartas poſt Thapſi bella cremavi
Non lectas, ne quos Victor deprendere poſſem,
Et punire hoſtes. potius quam cæde tueri
Nobilium hanc vitam, neſcire pericula noſtra
Elegi. nec non invitus (Numina teſtor)
Civilem ſumpſi gladium, dum præmia juſta
Bellorum bello conquirere, proque triumphis,
Quos tot trans Alpes annos, Pontumque Britannum,
Et Rhenum merui vincendo, vincere cogor
Rurſus; & invidiam his armis, quibus ante feroces
Edomui Britonas, Suevos, Galloſque, domare.
His iiſdem forſan, vobis mandantibus, armis
(Si non in patriam paucorum injuria bellum
Vertiſſet) Latiis Babylon ſpoliata tropæis
Jamdudum noſtros leniſſet clade dolores,
Ultimaque Auſonias tremuiſſent Bactra Secures.
Hæc jam bella mihi Numen peragenda reliquit.
Ad Parthos, Patres, ſi vos decernitis, ibo;
Et ſimul ac Tauri de cornibus aureus exit
Phœbus, ad Boas victricia ſigna pharetras
Convertam. Auſonias Aquilas, amiſſaque ſigna
Aut referam aut moriar; dignis aut cladibus ultus
Tunc erit, aut cæſo comitatus Cæſare Craſſus.
Aſſenſere Patres: placuit tam nobile bellum,
Et tantus Ductor. cui Parthica bella Senatus
Nequicquam mandat. cœptis ingentibus obſtant
Fata; nec Auſoniæ decus hoc, nec Cæſaris armis
Concedunt, iterum redeunt civilia bella,
Et populi abrumpit triſtis Fortuna quietem.
Sola quies jam Cæſar erat. cum Cæſare rurſus
Pax Romana perit. cujus mors dira pianda eſt
Cladibus innumeris, laceroque cruentior orbi
Quam tot viventis feralia bella fuiſſent.
Fata Ducis mortē accelerant; pars magna Senatus
Conjurat trepidi; nec qui de parte ſtetiſſent
Adverſa ſolum, & noti jam Cæſaris hoſtes
Spurius, & Naſo, Rubrius, Servilius audax,

Dona-

Donatusque semel venia Ligarius, atque
Cæcilius: sed qui vulgo creduntur amici
Illius adjungunt sese; Trebonius inter
Hos fuit, & Casca, & Cimber; nec Cassius acer
Defuit insidiis, qui libertatis ademptæ
(Quamvis Urbana Prætura à Cæsare nuper
Donatus) vindex nunquam non esse volebat.
Jungitur his Decimus notissimus inter amicos
Cæsaris, Ingratus, cui trans-Alpina fuisset
Gallia Cæsareo nuper commissa favore.
Non illum conjuncta fides, non nomen amici
Deterrere potest. nec adhuc sat firma videtur
Conjurata manus, quamvis pars tanta Senatus
Totque simul proceres sanxissent fœdera dira:
Te quoque flos juvenum Latiorum, & nobile nomen
Brute, petunt cœpti socium, cædisque nefandæ
Participem; ut tantæ pietatem obtendere culpæ,
Et dare jus sceleri posset venerabile Bruti
Nomen apud populos. hic libertatis ademptæ
Et patriæ vindex natalibus esse videtur
A Superis designatus, tua, maxime Brute,
Progenies, primus qui nomine Consulis annos
Signasti Latios, pulsis ex urbe tyrannis.
Urbis erat Prætor Brutus: cui Cassius arctis
Iunctus amicitiis (ut eodem junctus honore)
Et tunc immensis cupiebat jungier ausis.
Hunc quoque, cum notas intravit Cassius ædes,
Invenit mœstum, & tacitè surgentia regna
Damnantem. Tales versat dum pectore curas,
Cassius aggreditur. Non vanis, Brute, querelis
Tempus eget. sat jam votis, tacitoque dolori
Concessum est, sat consiliis: nunc vindice dextra
Utendum. ultorem sperat te Roma, tuamque
Libertas oppressa manum jam Brute requirit.
Hoc à te expectat populus, taciteque precatur.
Hæc sellis statuisque tuis inscripta legebas
Authore ignoto. non à te munera vana
Venatus ludosque petunt, aut talia; sola

Reddi-

Reddita libertas Bruto Prætore videtur
Dignum munus eis. forsan dum regna relinquat
Cæsar, & imperium, quod per tot bella petebat,
Deponat sponte expectas. non sufficit illi
Dictatoris honor, quia libera novit honorem
Roma illum. quodcunque potest donare Senatus
Posse negare putat; nec jam suprema potestas
Victori satis est, nisi sit quoque sola potestas.
Vera ideo imperii quærens insignia, sceptrum
Et diadema petit. probat hoc (quod vidimus omnes)
Sacra Tribunorum, dum detraxere coronam
Cæsareæ nuper statuæ, violata potestas.
An coram populo (quamvis tum respuit) illi
Obtulit invito diadema Antonius audax?
An non ut populum tentaret, ut ambitiosis
Artibus hoc sciret, quo vultu regna, priusquam
Se Regem faceret, pateretur Romula pubes?
Mactetur Dominus: libertatemque (paratæ
Servitio quamvis) reddat mors Cæsaris Urbi.
Et festinanda est: si paulum, Brute, moramur
Dum redeat læto post Parthica bella triumpho,
Majore invidia cædes peragenda manebit.
Ingemuit Brutus, tristique has pectore voces
Edidit: Oh Cassi, frustra quod numina nobis
Imposuere jugum jam detrectamus acerbum.
An libertatem Superi, causamque Senatus
Tot damnaverunt bellis, tot cladibus, ut jam
Insidiis possint, & proditione tueri?
Ah potius bello pereat, quo crevit, aperto
Libertas populi Latii, quam cæde dolosa,
Fraudibus, & gladio occulto videatur egere.
Talibus insidiis hostes, civesque nefandos
Vincere Romani duxere ignobile prisci.
Incertæ potius patriam permittere belli
Fortunæ voluit quam sic te tollere, Pyrrhe,
Fabritius. nec non, quamvis Sertorius audax
Hostis erat patriæ, turpis Perpenna vocatur
Proditor à cunctis, quis tanto sanguine Sullam

Carni-

Carnificem imbutum positurum regna putavit ?
Quis tamen occultis tantum mactare tyrannum
Insidiis conatus erat ? quis Cæsaris audet
Præferre imperio crudelia tempora Sullæ
Ni Furias præferre Deis audebit? ut illi
Degeneres nimium Proceres, pavidique vocantur
Qui tantum subiere jugum : sic Cæsaris ista
Virtuti & meritis ingrata vocabitur ætas ;
Plusque senes illi damnabunt crimina nostra
Tempora qui sævi meminere immania Sullæ.
Sed me præcipue miserum qua cuncta notabit
Posteritas fama, quem tanto Cæsar amore,
Totque sibi meritis semper devinxit ? iniqua
Est mea sors; liber nequeo gratusque manere.
Oh utinam tunc, cum plebeia cassi de tectus
Cæsaris intentus jugulo per tela ruebam,
Thessalica Brutus cecidisset strage, priusquam
Donasset vita victor; tunc liber ad umbras
Venissem Stygias; vel si pia Numina dextram
Hanc bene rexissent, uno feliciter ictu
(Ni sibi Pompeius regnum quoque victor in illo
Quæsisset campo) libertas parta fuisset.
Expecta, oh Cassi, quid tandem Numina nobis
Quidve hostes facient Parthi. Cui talia contra
Cassius; Exoptes Parthis si Brute triumphum
De Latio, patriæ es factus, non Cæsaris hostis :
Quod procul avertant Superi. rationibus etras
Brute tuis : ingrata vocas quæ justa vocabit
Posteritas; & dum vis non ingratus haberi,
Impius es. nec, quæ patriæ sunt debita, donis
Privati debere potes. corrupta vocatur
Hæc, non justa fides. quo plus te dona ligarunt
Illius, hoc magis es patriæ justusque piusque.
Heu quantam, tibi si non esset Cæsar amicus,
Detraheret famam facto Fortuna merenti !
Cum plus privatis affectibus indulgere
Quam patriæ servire tuæ te crederet Orbis.
Si tamen exemplis opus est, illum aspice priscum

Bruto-

Brutorum generis, libertatisque parentem,
Romanos primus qui nomine Consulis annos
signavit. proprios natos dum regna fovebant,
Supplicio affectos spectavit fronte serena.
Exuit ille patrem Brutus, dum civis haberi
Vult pius. an tibi plus sunt munera Cæsaris, illi
Quam Natura fuit? sed justior ultio nostra
Tempore jam facta est. pro libertate vetusta
Tot confirmata magnæ per sæcula Romæ
Quid nunc egisset Brutus, qui talia fecit,
Cum nova libertas, & Reges nuper abacti?
Hac postquam juvenem flexisset Cassius arte,
Cum Decimo proceres reliqui venere, dataque
Acceptaque fide sanxerunt fœdera dira;
Et libertatem amissam, quam sanguine tanto
Tot bellis frustra quæsissent, quæque Deorum
Decretis nunquam reditura reliquerat orbem,
Cæsaris infanda decepti cæde requirunt.
Jamque propinquabant Martis tibi, maxime Cæsar
Fatales Idus; nec tanta instantia possunt
Funera Dii celare; dies nec Vatibus illa
Auguribusque venire potest ignota; loquuntur
Hoc solitæ volucres, hoc exta minacia fatum.
Has Idus frustra monuit Spurinna timendas.
Sol quoque mœsta dedit tantæ præsagia mortis;
Lugenti similem, madida nunc Iride cinctum,
Nunc caput obscura tectum ferrugine Solem
Attoniti videre homines, pecudesque locutæ.
Destituere amnes cursum; terræque cavernas
Spiritus erumpens detexerat. Imbre tumescens
Eridanus subito vicinos merserat agros:
Et subito ad ripas rediens per prata reliquit
Innumeros angues, & prodigiosa nigrorum
Corpora Serpentum: totidem prope Tibridis ora
Destituit pisces refluum Mare littore sicco.
Cæsaream propiora necem sed signa notabant.
Nam quos victor equos finito Marte sacrarat
Cæsar, & emeritos bellis permiserat alto

Depas

Depasci nemore, & per dulcia rura vagari,
Ante necem Domini multis luxere diebus.
Non illis amnes, non illis pascua curæ;
Sed lacrymis prata humectant. cædemq; cruentam
Præcedente die, cum lauri regia ramum
Ore avis exiguum volitans gestaverat, illam
E sylvis volucrum crudelis turba secuta est,
Et Pompeiana captam laceravit in aula.
Horrida prodigiis aderat nox ultima vitæ
Cæsareæ; diris turbata Palatia monstris
Excutiunt somnum cunctis, & flebile totis
Ædibus auditur murmur. patuere recluſæ
Sponte fores; raucum dederant crepitantia Martis
Arma sonum; mœstisque canes ululatibus implent
Atria; ferales effundit sæpe querelas
Stryx nocturna suas, infaustaque carmina Bubo.
Morpheus intravit media jam nocte cubile
Quo Tyrio formosa cubans Calphurnia lecto
Carpebat magno teneros cum conjuge somnos.
In faciem occisi veritens se Cæsaris astat
Ante torum miseræ, lacerata veste cruentus;
Vulnera mille patent, qualem te craſtina, Cæsar,
Lux populo ostendet. diris exterrita visis
Ingemit, & lacrymans Calphurnia brachia somno
Per lectum prensura virum movet; invenit illum
Incolumem, sed vix (nam jam turbata soporem
Excussit) putat incolumem; vix sensibus ipsa
Credidit, attonitæ tam somnia fixa manebant.
Oscula dat mœstæ Cæsar, causamque doloris
Quærenti, visam narrat Calphurnia triste:
Quod dum narrat, adhuc trepidat, lacrymasq; recentes
Effundit; pectusque ulnis amplexa virile
Sidereis, orat ne vana hæc somnia credat.
Neve ostenta Deum contemnat; Martis ut Idus,
Quæ male tunc aderant, & quid Spurinna moneret
Quidque alii vates, reputet; nec jam sua tantis
Præmonitus signis nescire pericula velles.
Utque manere domi placeat; lucemque sequentem

Hanc unam, si non propriæ donare saluti,
Conjúgis at saltem vellet donare timori.
Hispanas iterum, dum tanta pericula restant,
Dimissas nuper monuit revocare cohortes,
Et stipatores fidos. non esse pavoris
Sed pietatis opus Divorum ostenta timere.
Cui Cæsar contra: plus me Calphurnia luctus
Et lacrymæ movere tuæ quam tristia vatum
Responsa, infaustæ volucres, aut ulla dierum
Vana superstitio poterant. ostenta timore
Si nunc inciperem, quæ non mihi tempora posthac
Anxia transirent? quæ lux jucunda maneret?
Aut quæ libertas? frustra servire timori
(Dum nec luce frui, nec mortem arcere licebit)
Cogar. & huic capiti, quod Roma veretur, Aruspex
Jus dabit, & vanus semper dominabitur Augur.
Si mortem mihi Roma paret, dubiæne saluti
Proderit una dies? aut cur differre laborem
Quam nequeo vitare necem? semperne timere
Exoptem potius quam certa occumbere morte?
Cur tamen insidias timeam? cur Roma salutem
Non potius nostram exoptet? pareaque quiete
Cæsaris imperio post tot civilia bella,
Post rabiem tantam lassatus gaudeat Orbis?
Pax mundi mea sola salus, nece Cæsaris enses
Stringentur rursus, rursus lacerabitur Orbis,
Mœstaque Romano tingetur sanguine tellus.
Sed si non homini satis esset cura dici,
Ni nocturna alias facerent insomnia curas,
Dic mihi, nam Morpheus nobis contraria misit
Somnia, queis potius credes? hac nocte volasse
Ad cœlum, dextramque Jovis tetigisse, serena
Et majestate indutus sedisse videbar.
Quid nisi fausta, & magna mihi hæc (si credere vellem
Talibus omnino) portendere somnia possunt?
Iam Iubar Auroræ pallentia vicerat astra.
Profiluit stratis Cæsar, mœstæque reliquit
Conjugis amplexus; magnæque capacia turbæ,

Et

tantos pariter mox exceptura clientes
magnifico splendent excelsa Palatia cultu.
festini Proceres, magnique ad limina Patres
luce salutatum prima venere, domumque
admissi implerunt. animus non omnibus unus.
Cæsareo quidam vere lætantur honore:
Pars alia Invidiæ stimulis agitata nefandis
quem mactare parant, falso venerantur honore,
et funesta animis, linguis dum fausta precantur.
Inte alios Decimus, cui fallere nomen amici
præcipue dederat, Ductorem sæpe morantem
incitat: & spretis hortatur adire Senatum
Prodigiis. tandem patrum famulante caterva
Progreditur Cæsar, quamvis ostendere cædem
Venturam Superi non cessavere minaces.
Progreditur tamen, atque (oh mira potentia fati!)
Dum transit, chartam oblatam, quæ nomina tanta
Conjuratorum, facinusque ex ordine totum
Detegit, antæ sinu, quam sit perlecta, recondit,
Funestamque intrat satis urgentibus ædem.
Cæsaris intenti jugulo stant undique patres
Et conjurati proceres; altamque Curulem
Circundant. primo aspectu cecidere parumper
Audaces animi, & fortes tremuere lacerti.
Jam pæne inceptum damnant. armare videtur
Ingens fama Ducem, majestas laurea frontis,
Terribilis decor, & gestarum gloria rerum.
Nunc fortuna viri nimium comperta, favorque
Perpetuus Superum terrent. nec quantus in armis
Cæsar, ut audaci stipatus milite turmas
Fuderat hostiles toties, totiesque per omnes
Terrarum tractus victricia signa tulisset
Mentibus occurrat: sed quanta pericula solus
Vicit, Fortuna tantum comitante Deisque
Qualiter Ægypti insidias, Pontique procellas
Nocturnas, sævosque intra sua castra tumultus
Militis iratí evasit. cui jam caput istud
Numina destinant? versant dum talia, rursus

Pectoribus vindicta redit, pellitque timorem
Libertatis amor nimius. Primusque Curulem
Tullius accedens tanquam pro fratre rogatum
Purpureum ex humeris subito divellit amictum.
Mirantique Duci primum prope guttura vulnus
Dat Casca, haud impune quidem, nam brachia Cascæ
Transfigit Cæsar, primumque ulciscitur ictum.
Prosiliens alio tardatur vulnere, donec
Circumstare videt strictis pugionibus omnes,
Sentit se Cæsar funesta indagine cingi.
Et qui ferratas acies, densasque catervas
Rupisset toties campo, tutamque per hostes
Fecerat ense viam, nulla virtute togatas
Insidias vitare potest. obvolvit amictu
Tum caput, & vultum, dum Martia pectora præbet
Tot manibus fodienda, tegit, reprimitque querelas,
Ne tantam possit gemitu corrumpere famam.
Interea tacito secum hæc in pectore volvens,
Hoc saltem, Fortuna, placet, quod nulla superbo
Victori capitis nostri est concessa potestas,
Nec Domini jussu pereo. mactatus iniquis
Insidiis, quas Roma mihi subjecta paravit,
Occumbo princeps Orbis, numerumque Deorum
Auctaurus posthac. tandem per vulnera mille
Spiritus erumpit; sævis qui semper in armis
Inviolatus erat, violatæ victima pacis
Hic cadit; atque togæ, quas bello læserat, ædes
Ipse suo moriens perfundit sanguine Cæsar.

FINIS.